

Gubás Jenő

Ember az embertelenségben, magyar a magyarüzöttségben*

Tomán László emlékezete (egy vita dokumentumai)

Az '50-es évek Európa e szögletében embert próbáló idők voltak. A magyar értelmiség körében mindeképpen. Különösen azokat kísérte a gyanú és a párt éber figyelme, akik nem földműves-, illetve munkás-családi háttérrel rendelkeztek.

Tomán László épp ilyen „megbízhatatlan” közegből származott. Édesapja újságíró és lapszerkesztő volt, aki mindig a kisebbségi létbe kényszerített délvidéki magyarság ügyét szolgálta. A '44-es partizán terrort is csak azért úszta meg, mert szerencsére akkor nem tartózkodott otthon. Az ifjú Tománnak ilyen „pedigrével” kellett értelmiségiként helyt állnia úgy, hogy ne sértse sem az édesatyja szellemiségét és a saját lelkiismeretét, de elfogadható legyen a kommunista diktatúrának is. Nem volt ez könnyű dolog abban a magyarelles időkben, amikor tombolt a személyi kultusz, és ennek dicsőítésére minden hivatását gyakorló értelmiségi rákényszerült. Tették ezt egyesek kényszerből, mások meggyőződésből, legtöbben pedig a pénzért és a hatalomért. Tomán a kényszerből cselekvők csoportjába tartozott. Így, amikor a lelkiismerete már nem tudta elviselni a titói rendszer burkolt magyarelles politikáját, valamint a jelszavaktól hemzsegő propaganda irodalom egyeduralmát, fellázadt. Történik ez azokban a veszélyes '50-es években, a magyar „holokauszt” után alig néhány évre, amikor a Goli otok (Kopár sziget) árnyéka rávetült minden magyar és nem magyar értelmiségire.

Tito, illetve a Jugoszláv Kommunista Párt abban az időben a kisebbségi politikát úgy képzelte megvalósítani, hogy létrehozza a jugoszláv nemzetet, amelybe minden kisebbségnek előbb vagy utóbb be kell olvadnia. E cél eléréséhez a legfontosabb eszközként a kisebbségi értelmiség „lefejezése” szolgált.

A támadást az egyetemisták körében indították el. A legnagyobb magyar janicsár politikus, Farkas Nándor vetette fel a magyarok, illetve a kisebbségek beolvadási elméletét még a magyar egyetemisták tervezett zentai tanácskozása előtt (ami különben sohasem valósult meg). Hozzá hasonlóan a magyar kisebbség „fejlődésről” beszéltek ugyan a Magyar Kultúratanács

egy-egy politikusa is, mondván, hogy nem szabad gátolni a nemzetiségek természetes egybeolvadását. Farkas Nándor azt is jelezte, miszerint „a nemzetiségeknek előbb vagy utóbb egybe kell olvadniuk. Ezt meg kell, hogy előzze a nemzeti kisebbségek eltűnése, mivel csakis a kicsi olvadhat be a nagyobbba. Ez pedig azt jelentené, hogy konkrétan Jugoszláviában egy bizonyos idő eltelté után, csak szerbeket és horvátokat, esetleg szlovénokat lehetne találni. És nekünk kötelességünk ebben az irányban dolgozni”.

Az értelmiség lefejezése azzal kezdődött, hogy a friss diplomásokat, kényszerrel, állásba helyezték Jugoszláviának a nem magyarlakta területeire. Dr. Burány Béla a zágrábi Ady Endre Magyar Kultúrkörben töltött egyetemista éveire emlékezve a következőket írja: „Az ötvenes évek dereka táján egyszer eljött a zágrábi Magyar Kultúrkörbe, a Horvátországban tanuló magyarok otthonába Farkas Nándor, az akkor neves, magas pozíciójú vajdasági magyar politikus, Herceg János író és Hangya András festő, s egy egész délután tartó, sőt, estébe nyúló gyűlésen arról akartak meggyőzni minket, Zágrábban tanuló vajdasági magyar diákokat, hogy diplomálásunk után ne jöjjünk haza Vajdaságba, hanem menjünk – Boszniába. Ott nagy a kádereztségséglet. (...) Fialatos hévvel védekeztünk. A vita hullámai (...) a plafont verték. Most is itt cseng a fülemben Hangya Bandi hegyes hangja. – Miért? Mi az a Bosznia?! Abesszínia! – Álljon meg a menet! – érveltünk... – Egy kommunista nemzetköziség szempontjából mi a különbség Bosznia és Abesszínia között? Itt is, ott is emberek élnek. (...) Aztán, a hátunk mögött politikai intervenció is történetett, a gyűlésen is nagyon hangoztatott céllal, hogy a Kultúrkör – mert tagjai úgysis jórészt egyetemisták – olvadjon be a Horvátországi Egyetemista Szövetségbe. Az intervenciót azért láttuk valószínűnek, mert pár nap múlva eljött egy »vezetőségi beszélgetésre« az akkori horvátországi kisebbségügyi »miniszter«. (...) Szó nélkül hallgatta végig panaszáradatunkat az elmúlt látogatásról. Szinte magába merülve szaladt ki a száján: – Dečki! Ezek nagyobb szerb sovíniszták a

* Születésének 80. évfordulójára

szerbeknél. Nekünk akkor ez a mondat azt jelentette, hogy a Kultúrkör, a zágrábi magyar egyetemisták otthona – megmarad. (Dr. Vajda Gábor: Az autonómia illúziója, MTT, 2008. Szabadka, Hogyan tovább a háború után? 1993. 251–252. p.)

Hasonló gondolatot követ a másik magyar jancsár, Borsos István is a Magyar Szó 1953. IX. 3-i számában: „Nálunk tehát, akik lépést akarunk tartani a haladással, akik tisztáztuk már a nemzeti kérdés alapvető kérdéseit, akik tudjuk, hogy minden nemzetiség munkásosztályának egy közös célért kell harcolnia, akik nem a nemzeti színben, hanem a javak szétosztásának egyenrangú működésében látjuk igazi nemzeti szabadságunkat, akiket ez a közös célért folyó harc hozott egybe, nem érezzük természetellenesnek, hogy szerbekkel, szlovákokkal, siptárokkal kell vitatkoznunk egyes megoldandó kérdéstről, hogy mi és ők is helyes álláspontot foglalhassunk el.”

Tomán már 1951-ben, látva és érzékelve ezt a magyarelles politikát, az *Ifjúság Szava* című újságban a következő írást jelentette meg. Cikkében nemcsak a magyar értelmiség kényszer-munkahelyrendszere ellen emeli fel a hangját, hanem a magyar tannyelvű iskolák tantervének magyar szellemisége érdekében is. Ezzel hatvan évvel megelőzte korát, hisz a tantervek magyar szellemisége még ma is hiányzik. A cikk szövege a következő:

Az új magyar nemzedék sorsa

Elnézem az érettségizők, képesítőzők hatalmas emléktábláit a kirakatokban. Minden évben, többen és többen vannak. Az ideiek közül már alig ismerek néhányat – időben messze kerülnek tőlem, jönnek a fiatalok, özönlenek az iskolába és az iskolákból – várja őket az élet. S ahogy arra gondolok, hogy a minden évben kikerülő lassan leváltják a maiakat, valami körül fog, valami szorongat. Ezeknek a fiataloknak a sorsa. Tudom, ők egy egészen más világ munkásai lesznek, s ez nagyon jó is. De épp ez a »más világ« nekünk, magyaroknak, különös gondot okoz. Főgimnáziumaink (az idén még csak három, de jövőre már négy, aztán hat) ontják az egyetemre készülő magyar fiatalságot. Magyartannyelvű szakiskoláink is sok magyar technikust adnak. Épp ezeknek: az egyetemi és szakiskolai diplomával rendelkező magyar ifjaknak sorsa kérdéses.

Egyáltalán nem felesleges ezt a problémát felvetni, mire ez a cikk megjelenik, talán már sokkal hivatottabb emberek is tárgyalnak róla, de mivel a magyar

fiatalok sorsáról van szó, vitára, de leginkább megoldásra van szükség.

Minden évben több és több magyar egyetemista – orvos, mérnök, középiskolai tanár, gyógyszerész, állatorvos, jogász, közgazdász végez Jugoszlávia különböző egyetemlein. Aztán széthelyezik őket ebben az országban, Maribortól Bitolyig és Pólától Nišig. Nálunk Vajdaságban – de a többi magyarlakta területeken is – szükség van magyar szakemberekre. A magyar ipari munkásság, parasztság magyar mérnököket, magyar mezőgazdászokat kíván! Ez teljesen érthető. Hiszem, hogy a termelőmunka is sokkal eredményesebb lenne, ha – a lehetőségekhez mérten – magyar szakemberek irányítanának ott, ahol a termelők többsége is magyar. Ma nekünk vannak magyar szövetkezeteink. Nagyon sok vajdasági gyárunkban a munkásság zöme magyar. Egyes helységeinkben, amelyekben a lakosság legnagyobb része magyar nemzetiségű, a közigazgatás is magyar nyelven folyik – bíróság, hivatalok: magyar tisztviselőkre, jogászokra van itt szükség. Tehát a legnagyobb érve, a termelés érdeke mellett szól, hogy a magyar szakembereket oda nevezzék ki, ahol mint magyarok vezethetik a munkát.

A másik érve nemzeti kisebbségünk fennmaradása. Hogyha értelmiségünket elhelyezik szűkebb hazájából, idegen ajkú és nemzetű környezetbe – világos, hogy az elnemzetietlenedés veszélye fenyegeti. Nem hinném, hogy egy szocializmust építő országban a vezető politikusok azt akarják, hogy egy nemzeti kisebbség értelmiség nélkül maradjon. Ha Macedóniába vagy Isztriába vagy Boszniába küldik képzett embereinket – aligha tudják ezek megőrizni nemzeti jellegüket. Nekünk gondolnunk kell arra, hogy a most diplomáló fiatal magyarok megmaradjanak magyaroknak. Már itt Vajdaságban is, sok magyar lassan elfelejti anyanyelvét, vagy a kiejtése romlik el teljesen, idegen szavakat kever beszédjébe – megokolatlanul; mindez olyan tényeket bizonyít, amelyek kisebbségi problémáink felvetésének szükségéről beszélnek. A felszabadulás óta nagyon kevés szó esett itt minálunk épp nemzeti, kisebbségi ügyeinkről. Mintha elfelejtettük volna, hogy ilyenek is vannak. Pedig látjuk, nagyon is vannak. Ha már megvan anyanyelvünk használatának szabadsága, ez még nem jelenti, hogy itt meg kell állnunk. Iskolánk, sajtónk, könyvkiadásunk van – de ez még nem minden! Nekünk sajátos magyar, kisebbségi problémáink is vannak, társadalmi kérdéseink, amelyekhez még senki sem nyúlt hozzá. Értelmiségi nemzedékeink sorsa jó alkalom arra, hogy megvitassuk ezeket a kérdéseket.

Jövőnkéről van itt szó, az utánunk következőkről. Mi nem engedhetjük meg, hogy a Jugoszláviában élő

magyarok, szerteszóródva az országban, elveszzenek a magyarság számára. Akik érintkeznek a tengeren túlra szakadt magyarokkal, azok tudják, milyen keserves harcot folytatnak azok az emberek környezetükkel és magukkal is fennmaradásukért – anyagi és nemzeti létük fenntartásáért. A mi anyagi létünket (s hiszem, a nemzetit sem) nem fenyegeti veszély. De igenis fenyegeti a nemtörődomség – a saját magunk nemtörődomsége. Ha valaki Szkoplyében még olvassa is a Magyar Szót, levelezik Vajdaságban élő rokonaival, barátaival, de mindennapi életében nem beszél magyarul, magyar könyvek sem jutnak hozzá, az az ember, ha valaha jó magyar is volt, lassan feloldódik és eltűnik a tengerben. Az ilyen embereket kell megmentenünk nekünk, akiket hivatásunk épp a magyarlakta területhez köt. Miért ne maradnának ők is velünk, hisz szükségünk van rájuk?!

Mégis, ezeknek az új nemzedékeknek a sorsa nem aggasztó. Mi számítunk az illetékesek jóakarataira. A jóakarát azonban még nem jelenti a kérdés, s a többi kérdés megoldását is. Kemény összefogásra, mély nemzeti életre van szükségünk. Adjanak magyar iskoláink, színházaink, sajtónk, könyveink magyar nevelést is! Ismerik gyermekeink, az ifjúság, a mi nagyjainkat? Múltunkat? Történelmünket? Ha nem – hogy lehetnek ők jó magyarok? Senki ne akarja az új magyar nemzedék sorskérdését, a megoldás szükségességét tagadni. Létünk szükségét tagadná vele. Segíteni kell. Szeretnénk tudni, mit gondolnak erről – épp azok, akiről szó van: egyetemistáink, pályaválasztás előtt álló fiataljaink, de az illetékesek is. Tisztázni kell a nézeteket s az álláspontokat. Irodalmunkban megindult a forrás, de kinek írnak majd a jövőben írónk – ez a nemzedékprobléma megoldásától függ. Kisebbségi életünk megannyi kérdése is eléggé nyitott még. Meg kell őket oldanunk – ha meg akarunk maradni.

Tomán László

A cikknek természetesen nagy visszhangja lett. A hasonlóan gondolkodó, öntudatos magyar értelmiség üdvözölte Tomán bátor, a magyarságért mindig kiálló magatartását, amit Fehér Ferenc és Major Nándor hozzá írt levele is híven bizonyít:

„Kedves Laci!

Köszönettel fogadtuk lelkes soraid, melyekkel a te akarásod és célkitűzésed is olyan szépen megfogalmaztad. Ha csak egy hányadát sikerült is átadnod a harcoss energiádnak, ha csak pusztán egyéniségeddel hatnál is ösztönzően reánk, fiatal társakra, az is tett, az is harcoss cselekedet volna. De mi talán még többet várunk tőled, mint tőlünk. Mert ismerjük egyéniséged,

tudjuk, hogy összefogó erőnek, agilis szervezőnek és szellemi irányítónak egyaránt szükségünk van rád – szüksége van rád ennek a mi bontakozó vajdasági magyar szellemi életünknek. Cikked, amint látod, leközlöttük, s reméljük veled együtt, hogy akad ember, aki egészségesen fejleszti majd tovább felvetett problémáid, amelyek szerintünk is igen égetőek a mai körülmények között. Pályaművem sajnos nem küldhetem el, mert meglehetősen terjedelmes, s legépelesére nincs lehetőségem. A többieknek e pályaműve viszont nincs kéznél. Reméljük, hogy hamarosan találkozzunk, de nem úgy futtában, s akkor elbeszélgethetünk új és régi mondanivalókról.

Baráti melegséggel köszönt: **Fehér Ferenc és Major Nándor**”

Ezzel szemben, érthetően, már nem volt ilyen megértő a szerb, azaz a jugoszláv sovén-kommunista politika. Tománt kegyetlen támadások érték. Sőt, még Major Nándornak is, személyes, őszinte véleményét meghazudtolva az újságban, Tomán ellen nyilvános bírálatot kellett gyakorolnia. (Fehér Ferenc sohasem volt kényszeríthető ilyen aljas dologra.) Major ugyan megpróbált visszafogottan bíráltni, de ez a kommunista, nemzetellenes hatalmasságokat nem elégítette ki. A kritikai szöveg a következő:

Magyarságunk egy problémája

Tomán László a múltkor igen aktuális, érdekes kérdést vetett fel: az új magyar értelmiség sorsát. Habár ez a cím egymagában egy kissé tragikus hangú is, be kell látnunk, ez egy komoly kérdés, amivel foglalkoznunk kell. Más lapra tartozik az, hogy tehetünk-e valamit, vagy az illetékesek komolyan veszik-e a kérdés megoldásának szükségességét.

Egy azonban tény: vajdasági magyarságunk nagyon szűkülöködik értelmiségben. Tomán megjegyezte: sok magyar középiskolánkban tanulnak fiataljaink, egyetemre is járnak, kifejlődik az új értelmiség – de mi lesz velük azután? Dolgoznak, természetesen, építik szocialista hazánkat, de nekünk nemzeti kisebbségnek, azon túl is szem előtt kell tartanunk valamit: nemzetiségi életünkben mily fontos szerepet töltene be az új magyar értelmiség, ha idehaza lenne.

Múlt nyáron Dél-Szerbiában, Vrányeban voltam gyakorlati munkán. Maga a város is, és egész környéke kimondottan szerb településekből áll. Csak szerbekből. És a városban a fogorvos egy fiatal magyar, bácskai. Nem mondhatom, hogy őt talán a beolvadás veszélyezteti, mert megtalálta a módját nemzetiségének a megtartására: a magyar lapokat olvasta, s lám,

új magyar könyvkiadványaink majdnem hiánytalanul ott álltak könyvespolcán (nem csak a polcán), s így némi kapcsolatot tartott fenn az otthonnal. Elbeszélgetve erről-arról, oly frissen és alapos hozzáértéssel beszélgetett a tisztán magyar vonatkozású dolgokról, hogy őt egyáltalán nem félttem a beolvadástól. Mondom, ha bárhol is vannak fiatal magyarjaink, s tudják értékelni nemzetüket, magyarságukat, a beolvadás veszélye nem oly nagy. Már csak azért sem, mert egy-két éves szolgálat után jogot formálhatnak és kérvényezhetik visszahelyezésüket, amit meg is kapnak, bizonyos szakmákban, Így esetleg csak elfakulhat nemzeti tudatuk, de végérvényesen ki nem halhat.

Más itt a baj, más a kérdés. Az, hogy mennyit segíthetne új népi értelmiségünk, ha idehaza lenne javarésze. Kulturális, politikai és általában minden színvonalunk emelkedne, ez kétségtelen. Mert olyan emberek vezethetnék magyar munkásainkat, parasztjainkat, akik szemük előtt tartanak szocialista hazánk építésének ügyét (hisz a mi új értelmiségünk), de éreznék a kimondottan magyar problémákat is, mert ez is van, s logikus, hogy ezt könnyebben észreveszi egy magyar, mint egy horvát vagy más nemzetiségű.

Tavaly egyetlen magyar diplomált az újvidéki földmérő iskolában. Aztán lehelyezték Koszmetba, ott dolgozott. Viszont elég sok szerb kollégám, még macedón is, kik vele együtt végeztek, Vajdaságban dolgoztak. Talán lehetett volna fordítva is. Igen, de mi, idevalósi magyarok talán nem is nagyon mondtuk, hogy nekünk itthon is kell az értelmiségi ember. A hiba nálunk lelhető. Mert egy nagyvállalat, vagy minisztérium elhelyezi munkásait az egész országba, ahol kell. Neki egy X. Y. nem magyar, horvát vagy szerb, hanem egyszerű szakember, és kész.

Vannak aztán más szakmák is. Akinek hatásköre kimondottan bányászati, hát az Vajdaságban ritkán találja meg a magáét, s az ilyen embernél természetes, ha idehaza nem kap állást.

Szeretnék még valamit felvetni. Egykori osztálytársaim tavaly érettségiztek a szabadkai magyar gimnáziumban. Egyetemünk tudvalevőleg igen korlátozva veszik fel a hallgatókat. Ezen okból kifolyólag is, no meg sokan szegények is, régi osztálytársaim közül többen katonai ösztöndíjra pályáztak. Föl is vették őket. Kit az orvosira, kit a hajóépítészetire, kit vegyészetre, stb. Ők, idővel bevégzik tanulmányaikat. Elhelyezik őket katonai minősítésben. De, ugye, milyen szép és jó lenne, ha a mi Vajdaságunkban lennének, bekapcsolódnának kulturális és politikai életünkbe? Ők igazán sokat adhatnának nekünk, a népünknek!

A színházban például – csekély példaként hozom fel – szerb előadásokon ugyancsak láthatunk tisztet, a magyaron viszont aligha. Pedig vannak magyar tisztjeink szépszámban.

Így állunk: fiatal értelmiségünk elkallódik országunkban. Hogy ez mit jelent, nézzük csak meg falvaink, vagy akár városaink magyar kulturéletét. Itt-ott szép eredmény, de zömében kevés. Ismerek olyan falut, ahol a magyar értelmiséget egyetlen magyar tonító képviseli. Számíthatunk-e általános, nagy eredményekre?

Jómagam is az idén végzek, várom a kinevezésem. Dolgozni és élni, az ugyan mindegy, hogy hol. Valami azonban bizonyos: a szerb, horvát, vagy bármely nép környezetében közéleti, politikai vagy kulturális tudásom felét sem adhatom, mert nem ismerem népi életük tradícióját, és általában a népet. Szerethetnének, becsülhetnének, de örökön idegen maradnék számukra, mert idegen a mentalitásom. Így van ez, gondolom, másokkal is. Aki az ellenkezőjét állítja magáról, annak csak azt mondhatom, hogy ő ügyes ember. Semmi más.

Azt hiszem, egy ember szaktudása ugyanaz Lyublyanától–Szkoplyeig, Szabadkától–Szplitig. Ha ugyanaz az ember a közéletben többet adhat Vajdaságban, akkor itt lenne a helye.

De látom már, nagyon eltávolodtam én is, katonai kérdésekbe is belekeveredtem, amihez tulajdonképpen semmi közöm, no meg a szakember-elhelyezés politikája is valószínűleg összebogozott dolog, nem értek én ahhoz. Csak úgy felvettem néhány gondolatot, problémát, aztán meg, vannak magyar vezető embereink; bízom, hogy majd ők is felfigyelnek erre a kérdésre, veszik olyan komolyan, mint amilyen, s beszélnek is erről majd illetékes helyen, sőt, amit lehet – ők tudják – tesznek is.

Major Nándor

Az újság szerkesztősége nem találta elég dörgedelmesnek Major bírálatát, ezért egy vészjóslo megjegyzést fűzött a szöveghez.

„Major Nándor hozzászólása még nem zárja be a fenti problémát tárgyaló cikksorozatunkat, de állapítjuk meg már most, hogy így, sőt még határozottabban kell a felvetett problémáról beszélni.

A jajveszékélő hang, a harangok félreverése soha sem juttat el bennünket a célhoz. Csak csodálkozást válthat ki – ami lehet és a jobbik esetben mindig, megvetés is.

Mindezek után nem kell csodálkoznunk azon, hogy fiataljaink sorban jelentkeznek hozzászólása-

ikkal, és tárgyilagosan vitatják meg a kérdést. Igazuk van a hozzászólóknak: valamennyiük joga és kötelessége – józanul végiggondolva ezt a számunkra fontos és időszerű kérdést –, hogy megmondjuk véleményünket. A beérkezett hozzászólások közül egy sem osztja Tomán Lászlónak a borúlátásától végtelen bizalmatlanságba fúlt nézetét. Ez elég beszédes bizonyítéka annak, hogy a Jugoszláviában élő magyar ifjúság már elvetette és megutálta a siránkozást, hogy semmi értelmét sem találja annak a vitának, amely szándékosan kihívásra ingereli az olvasót.

Az érdeklődésre való tekintettel, minden számunkban készségesen közlünk egy-egy hozzászólást. Ezzel teszünk eleget ifjúságunk kívánságának, hogy lapunkban sajtószerű nemzeti problémáiról is olvasson. Hisszük, hogy Vajdaság magyar fiataljai, akik soha szebb, soha eszményibb jövőt nem építettek, lapunk hasábjain folytatott eszmecserejükkal is hozzájárulnak majd a szóbanforgó kérdés megoldásához.

– **A szerkesztőség**

Az 1956-os Intézet Oral History Archívuma részére Kovács Csabának 2007 augusztusában adott interjúban Tomán a következőképpen emlékezett erre az eseményre:

„...ott Palánkán, (Tomán abban az időben a palánkai gimnáziumban mint tanár dolgozott - a sz. m.) elvittem magammal az írógépünket, és írtam egy cikket, az volt a címe: Az új magyar nemzedék sorsa. És ebben két dolgot emeltem ki, az egyik az, hogy a magyar szakembereket ne vigyék más vidékekre, hanem hagyják őket itt a Vajdaságban, ahol a saját anyanyelvüknek van a területe, mert itt jobban tudnak segíteni a jugoszláv gazdaságnak.

A másik pedig az volt, hogy a magyar tannyelvű iskolákban tanítsanak magyar történelmet is, mert a magyar gyerekek akkor nem tanultak magyar történelmet, csak világtörténelmet és szerb történelmet.

K. Cs.: Tehát nem tanulták meg a szerb történelmen belül azt, hogy ez a régió '18–20-ig a Magyar Királyság...?

T. L.: Nem, nem.

K. Cs.: Átsiklottak felette?

T. L.: Átsiklottak. Legfeljebb azt írták meg, hogy '18-ban fölszabadították ezt a területet a szerb csapatok.

K. Cs.: Elnézést. Valami erről eszembe jutott, hogy '41 előtt akkor ugyanez volt?

T. L.: Ugyanez volt. Én, ugye, az elemi iskolában csak két osztályt jártam magyarul, akkor még nem volt történelemtanítás, úgy, mint most, mert csak Zentán

volt magyar gimnázium, hogy azok hogy tanították a magyar történelmet, azt nem tudom. Na én elküldtem Palánkáról ezt a cikket a Fehér Ferinek, azzal a megjegyzéssel a levelemben, hogy ha a főszerkesztőnek nem tetszene ez a cikk, akkor ti valahogy csempésszétek be a lapba. Ő meg a Major Nándi. Mert velük jóban voltam. Én tudtam, hogy ez egy elég súlyos dolog, amiről én írok. Jön vissza a válasz: Megy a cikked. A főszerkesztő is elfogadta, egyetértünk veled. Bárcsak, amit te javasolsz, megvalósulna. Hát jó. Következő vasárnap, vagy két hét múlva, már nem is emlékszem, nem olvastam közben az Ifjúságot, jövök haza...

K. Cs.: Minden hétvégén hazajárt?

T. L.: Igen. Jön az édesapám vasárnap haza a városból, azt hiszem, templomban volt: »Te, mit csináltál! Találkoztam a Bencz Miskával. Téged ki fognak rúgni az állásodból.« Miska, Bencz Mihály, költő volt egyébként, úgy mellékesen édesapámnak kollégája volt a Reggeli Újságban. A háború után, mert ő hadifogoly volt, mikor hazajött a hadifogságból, sikerült bekerülnie az Újvidéki Rádióba lektornak, és hát ő ismerte a viszonyokat. Találkozott édesapámmal a városban: »Te Sándor! Mit írt a Laci! Itt bajok lesznek.« Miért? Elmegyek a városba, megveszem az Ifjúságot, az első oldalon, ez egy elég kis alakú újság volt akkor, úgynevezett flachnyomdán nyomták, körülbelül ilyen nagyságú volt. Itt van az Ifjúság, ugye, a fejléc és alatta hatalmas betűkkel: A sovinszta Tornán László kétségbeesett jajveszékelése alkalmából. Írta Borsos István.

K. Cs.: Ki volt ez a Borsos?

T. L.: Én se tudtam.

K. Cs.: Tehát A4-es volt akkor ez a lapocska.

T. L.: Igen.

K. Cs.: És nagy terjedelmű volt az újság egyébként?

T. L.: Tán nyolc oldal. Már nem is emlékszem.

K. Cs.: Na és ki volt ez a Borsos?

T. L.: Várjon! Mi ez? Mi bajuk van ezeknek? Én naiv voltam, azt hittem, hülyéskednek. Én semmi rosszat nem írtam, semmi államellenest nem írtam. Hát kibeledtek a cikketem, és rám bizonyították, hogy én azért követelem, hogy a magyarok maradjanak itt a Vajdaságban, mert én sovinszta vagyok. Lenézem a szerbeket, lenézem a vidéket, én ellensége vagyok ennek az államnak, én a magyar történelmet akarom taníttatni. Ja, és akkor célozhattak arra, hogy ugye az édesapám fasiszta újságíró volt.

K. Cs.: Fasiszta?

T. L.: Igen. Az ő hangja nyilatkozik meg az én cikkemben is. Hát én ezt úgy félvállról vettem. Ja,

és az volt a cikk befejezésében, hogy Tomán Lászlónak nincs helye az iskolaügyben. Nem lehet többet tanár. Tyű a mindenit! Most mit csináljak? Nem tudom, ki az a Borsos István. A szerkesztő? Hisz ismertem az Ifjúság szerkesztőségének minden tagját, ott ilyen Borsos István nem volt. Visszamegyek Palánkára, és röhögve mutatom a kollégáknak, többek közt a szerb kollégáknak is: »Nézzétek, mit írnak ezek a hülyék! Tomán László sovinizta. – Te sovinizta? Hát micsoda hülyeség ez! Hát nem. Ismerünk téged, ez marhaság!« Nem zavart akkor a dolog. Pár nap múlva megyek megvenni a Magyar Szót, az Olajos Mihály nevű pártmunkás, Még egyszer az új magyar nemzedék sorsáról címmel, két folytatásban rettenetesen kikészített megint. Megint elhangzott a sovinizta vád, megint a rendszerellenes vád, és megint, megint az édesapám múltjának az emlegetése. Már hogy tőle nem is lehet mást várni. Minthogyha a régi Reggeli Újságnak a hangját hallanám Tomán László cikkében, írja Olajos, és ő is avval fejezi be, hogy Tomán Lászlónak nincs helye a pedagógusok között.

K. Cs.: Hogy derült ki egyébként, hogy Ön pedagógus? A cikkből kiderült?

T. L.: Mindenki tudta, hogy én tanár vagyok Palánkán.

K. Cs.: Palánkán. De Újvidéken?

T. L.: Itt Újvidéken is mindenki tudta, hogy én Palánkán tanítok. Az nem volt titok, az közismert volt. A cikkben egyáltalán szó sem volt arról, hogy én tanár vagyok. Hát azt nem is kellett megírnom. Én ezt mint külső munkatárs írtam meg, és nagyon szép helyen, a második oldalon közölték, nagy címmel. Szóval akkor még minden rendben volt.

Pár hét múlva a Major Nándi írt egy cikket, amiben úgy félig-meddig mosakszik, hogy ez az én írásom, amitől ő elhatárolódik. Biztos, találni kellett egy valakit, vagy rászóltak talán?

Akkor találtak, de én nem hiszem, hogy létező személyt, állítólag Beocsinban egy bizonyos Kun Miklós, vagy ilyen nevű magyar bányamérnököt, aki azt írta, hogy: »Kérem, hát mi magyarok, mi itt vagyunk Vajdaságban, bennünket nem visznek el innen.« Szóval cáfolta az én állításomat.

K. Cs.: Hol találták ezt a mérnököt?

T. L.: Beocsinban, itt a cementgyárban. A Duna másik oldalán van Beocsin falu, ott cementgyár van, és persze a cementbányák. Szerintem az egész dolgot valaki kitalálta, mert soha többet erről a Kunról én nem hallottam semmit.

Hát most mit csináljak? Én továbbra is tanítottam. Ez májusban volt. Befejeződik a tanév. Semmi bajom

nem történt, de sehol sem fogadták el az írásomat. Megmondták: »Laci! Többet tőled semmit nem közlünk.«

K. Cs.: Hol próbálta meg, hogy írásait valahol elhelyezze?

T. L.: Hát az Ifjúságban is. Amikor az Olajos cikke a Magyar Szóban megjelent, akkor írtam egy választ.

K. Cs.: Ami az Ifjúságban jelent meg?

T. L.: Nem, én azt a Magyar Szónak adtam le. És akkor a Rehák László, az akkori főszerkesztő azt mondta: »Ugy látszik, a Tomán azt akarja, hogy bíróság elé állítsuk.« És nem közölte a válaszomat. Már nem is emlékszem, hogy mi volt annak a címe, de én ott nem mosakodtam, hanem csak megmagyaráztam, hogy mit akartam én avval a cikkel. A gyöngéelműjűeknek, akik félreértették azt, amit én mondani kívántam, és akik ebben sovinizmust láttak, csak azért, hogy szóvá mertem tenni, hogy a magyarok maradjanak Vajdaságban. Ugye, hát ez még nem sovinizmus, nem irányul ez más nép ellen.

Mindezek után visszamentem Palánkára. Ez ugye '51-ben volt, és én tudtam, hogy énnekem októberben be kell vonulnom a rendes katonaidőmet letölteni. Úgyhogy én csak elmentem Palánkára, nem is béreltem lakást, hanem az internátusban az egyik tanárnál aludtam. És akkor október elején be is vonultam katonának.

K. Cs.: Hova vonult egyébként be?

T. L.: Hát először Szlovéniába, Vipavába. Tartalékos gyalogostizti iskolába küldtek, ami rettenetes kínzás volt. És akkor sikerült, mert már akkor szemüveget viseltem, kiszuperáltatnom magamat. Akkor áthelyeztek Kninbe, a híres Kninbe.

K. Cs.: Miért híres?

T. L.: Hát ott szervezték meg a horvátellenes fölkelést most a '90-es években. Ezek a knini szerbek, azok a krajinaiak, akik elindították a horvátországi háborút."

Tomán ebben az interjúban kitér egy korábbi „bűnére” is. Amint már korábban is említettem, az az ember, aki az irodalmi légkörben nőtt fel, és maga is az irodalommal foglalkozott, nehezen viselte el a háború után kötelezővé vált propaganda-, szólamoktól hemzsegő szoc-realista irodalmat. Ezért, az első biztató szóra, készségesen társult az újat akarók táborához. Erre 1950-ben a Híd folyóirat áprilisi számában nyílt lehetősége. A szám óriási vitát indított el (amivel egy következő visszaemlékezésünk egyikében részletesen is foglalkozni fogunk), és ebben Tománnak szintén vezető szerepe volt. Az interjúban „e forradalmi tettére” a következőképpen emlékezik vissza:

„Amikor az újvidéki főiskola magyar-szerb szakát végeztem, közben volt egy kis afférom is.

K. Cs.: Kivel?

T. L.: Tudniillik 1950 tavaszán azt mondta nekünk az irodalomtanárunk, B. Szabó György, hogy: »A Híd folyóirat egy számát a fiatal íróknak akarja szentelni. Szedjék össze az írásaikat, és csinálunk majd egy ifjúsági számot.« Később azt hallottam, Borinak volt az a véleménye, hogy ezt azért csinálták, mert senki nem akart már írni a Hídnak. Akkor valóban össze is szedtük a közölt írásokat. Én akkor már másodéves egyetemista voltam, elsőéves volt Bori Imre, Fehér Ferenc stb. Mindenkire már nem emlékszem, de ismertük Németh Pistát is. Sárosi Kari akkor már tanár volt, Gellér Tibi is. Szóval, összeszedtük az embereket, és összeállítottunk egy számot. Csodák csodájára egy betű megváltoztatása nélkül megjelentették a Híd 1950. áprilisi számában.

K. Cs.: Ön miről írt?

T. L.: Én egy Debreczeni József nevű költőnek a Tündöklő tájon című verseskötetéről írtam, amivel óriási botrányt váltottam ki.

K. Cs.: Miért?

T. L.: Tudniillik Debreczeni József nem volt kezdő költő, hanem a két háború között is már szerepelt és írt verseket, újságíró volt, a Bács megyei Naplónál dolgozott, aztán később Pestre ment, és a Bethlen Margitnak az Ünnepek című hetilapjánál dolgozott. De zsidó ember volt, és munkaszolgálatra ment, elpusztult a családja, a felesége és a gyereke. És ebben a Tündöklő tájon című verseskötetében, amely akkor jelent meg, vagy '49 végén, vagy '50 elején, már pontosan nem tudom, részben erről a rettenetes traumáról írt, hogy elveszítette a szeretett feleségét és a gyerekét. A kötet még régi szerelmes verseket is tartalmazott, de egy tökéletes műformában. És akkor én azt írtam, hogy na végre igazi jó verseket olvashatunk, mert addig, ahogy én írtam, csak traktordüböngés volt a versekben. Ezek a versek a műformára egyáltalán nem voltak tekintettel, hanem csak jelszavakat foglaltak versbe. Ez főleg a Gál László nevű költőre vonatkozott, és hát ez rettenetes botrányt váltott ki. Na más írások is voltak, amelyek nem tetszettek a hivatalos kommunista vonalnak. Ne is mondjam, hogy Ernyes Györgyöt, a Híd főszerkesztőjét, két hónap múlva leváltották, más lett a főszerkesztő.

K. Cs.: Az Ön írása miatt?

T. L.: Nem.

K. Cs.: A szám miatt?

T. L.: A szám miatt. A főszerkesztő nem is írt ebben a számban. Csak a megjelentetése miatt. Az első

támadást ellenünk a Bogdánfi Sándor nevű újságíró intézte, aki egyébként magát humoristának képzelte. A 7 Nap című hetilapban, rögtön az áprilisi Híd megjelenése után, egy á la így írtok ti paródiát írt rólunk. Engem Tomán Lacika versvesezőnek nevezett el, és azt, hogy én miket írtam a Debreczeni kötetéről. A többieket, Németh Pistát, Hatalát, Majort, mindenkit kifiguráztak.

K. Cs.: Major Nándort?

T. L.: Igen. Ő is fiatal író volt, de még középiskolás. Persze ez nem volt elég. Az Ifjúság című ifjúsági hetilapban vezércikk jelent meg: Ez nem az új nemzedék hangja címmel. Tudniillik az áprilisi Híd vezércikkét B. Szabó György tanárunk írta avval a címmel, hogy: Az új nemzedék hangja. És avval fejezte be a cikkét, hogy hát hallgassuk meg az új nemzedék hangját. Nem ez az új nemzedék hangja! És mondom, vezércikkben támadott meg bennünket az Ifjúság. Jött a Magyar Szó, amiben Rehák László főszerkesztő két folytatásban valóban kivesézte az áprilisi Hídat, és bebizonyította rólunk, hogy dekadensek vagyunk, reakcióosok vagyunk, pesszimisták vagyunk, nem tudom, mik vagyunk még. Úgyhogy mi el voltunk intézve.

K. Cs.: Egy életre?

T. L.: Hát majdnem.

K. Cs.: Amit írt egyébként, az kritikus hangnemű volt, vagy ismertető volt inkább?

T. L.: Igen. Nézze, az inkább olyan esszézerű írás volt, nem volt kritika, mert én elfogadtam a Debreczeninek a könyvét és a költészetét, tehát nem bírálólágot írtam róla. Az én célom az volt: bebizonyítani, hogy ez az igazi költészet és nem, amit Gál László, Laták István és Thurzó Lajos, meg a hasonló kommunista írók csinálnak. A Debreczeni József, szegény, nem volt kommunista. Ő egy tipikus polgárember volt. A háború után nem is volt sohasem állásban, hanem mint író élt. Lehet, hogy kapott valamilyen nyugdíjat. A Magyar Szónak írt, meg más újságoknak is. De főleg regényeket. A Hideg krematóriumot például, amely egy Auschwitz regény. Drámákat is írt, amiket Belgrádban elő is adtak. A Magyar Szóban hetente jelentek meg a tárcái, amelyekből én, mikor szerkesztő voltam, egy kötetet össze is állítottam.

K. Cs.: Akiket említett, kommunista írókat, megemlítette a nevüket, ők mind vajdaságiak voltak?

T. L.: Persze. Mind a hárman: a Gál, a Laták, a Thurzó, mind a három vajdasági volt."

Ezekután érthető, hogy Tomán megelégelve a szovjet szoc-realista irányzatot és a személyi kultuszt dicsőítő szövegeket, miért csatlakozott az

1950. áprilisi Híd szerzői gárdájához. Az interjú hosszabban foglalkozik ezzel az eseménnyel, és mivel ez a vita végül is kompromisszumos megoldással végződött, a Híd főszerkesztőjét ugyan leváltották, de a fiatalok folytathatták működésüket az új irányzatok szellemében – ez bátorította fel Tománt is a fent közölt, a bírálatokat kiváltó cikk megírására. Amint már említettem, a dörgedelmes bírálat nem maradt, nem maradhatott el:

A sovinszta Tomán László kétségbeesett jajveszékeltése alkalmából

Megrökönyödten kiáltottam fel, amikor az Ifjúságban Tomán Lászlónak »Az új magyar nemzedék sorsa« című cikkét olvastam: Hogyan engedhette meg a szerkesztőség, hogy hasábjain ilyen reakciós és sovinizmussal telt cikk jelenjen meg? A leghatározottabban elítélendő a szerkesztőségnek az az eljárása, hogy az Ifjúság hasábjait a Tomán László-féle sovinszta és reakciós elemeknek engedi át, akik a sajtószabadsággal vissza élve szószékként használják azt fel szavuk hallatására.

Maradjunk csak azonban magánál a cikknél és a »problémáknál«, amelyek, nyíltan megmondom, Tomán László agyából pattantak ki. (Talán helytelenül fejeztem ki magam, amikor Tomán László írását cikknek neveztem, mert azt inkább egy siránkozó firkálásának minősíthetem). Ő, Tomán, mindenekelőtt az új magyar nemzedék, az új magyar értelmiség sorsán siránkozik. Neki éppen ez a »más világ« okoz különös gondot. Melyik az a »más világ?« Az (Tomán szerint) a mi szocialista Jugoszláviánk, amelyben az ifjúságnak, nemzetiségre való tekintet nélkül, minden lehetősége megvan a fejlődésre. És melyik lenne »emez a világ«, amely Tománnak és hozzá hasonlóknak nem okozott gondot? Tomán nem beszél »emerről a világról«, de nekünk úgy tetszik, hogy felfogása szerint az csakis Horthy Magyarország, vagy a régi, reakciós Jugoszlávia lehet. Éppen ezért a mi szocialista Jugoszláviánkat nem is tekinti a saját hazájának, hanem »ennek az országnak« (»ebben az országban«), mert következetesen így ír a cikkében.

Tomán így ír tovább: »A felszabadulás óta nagyon kevés szó esett itt minálunk épp a nemzeti, kisebbségi ügyeinkről«. Igen, a felszabadulás után kevesen beszéltek Tomán hangján a nemzeti, magyar ügyekről, mert Tomán hangja megvert reakció hangja. Ezt pedig mi, magyarok, felszabadulásunkkal egyidejűleg le is tiportuk. Mi magyarok és vezetőink (az »illetékesek« – ahogyan őket Tomán nevezi) sokat beszélünk a magyar nemzeti kisebbség problémáiról és nemcsak

beszéltünk, hanem meg is oldottuk azokat. Itt nem hozok fel adatokat a magyar iskolák számának gyarapodásáról, a földosztásról, a magyar színházakról, a könyvkiadó tevékenységről stb., mert azok közismert tények. Itt nem beszélek a termelő parasztszervezetekben dolgozó magyarokról, a munkástanácsok magyar elnökeiről, csak azt akarom hangsúlyozni, hogy mi magyarok sohasem feledkeztünk meg nemzetiségi problémáinkról, hanem foglalkoztunk velük és meg is oldottuk őket, szem előtt tartva Kommunista Pártunk irányvonalát és evvel nemcsak azt a lehetőséget teremtettük meg, hogy teljes nemzeti életet éljünk, hanem azt is elértük, hogy ezzel egyidejűleg tovább fejlesszük Vajdaság minden nemzetiségének megbonthatatlan testvériségét.

Nem voltunk hitetlenek, hanem hittük és hisszük, hogy nemzeti létünket nem fenyegeti veszély, azontúl biztosak vagyunk a magunk erejében és Pártunk politikája helyességében. Ezért is haladunk mindig előre.

Tomán a továbbiakban így kiált fel: »Adjanak magyar iskoláink, színházaink, sajtónk, könyveink magyar nevelést is!«. Ha egy külföldi olvasná ezeket a sorokat, aki az utóbbi években nem járt a mi hazánkban, így kiálthatna fel: »Nézd csak! Jugoszláviában elnemzetietlenítik a magyarokat!« Mennyi aljasság, mennyi alávaló büszkeség van ezekben a sorokban. De nézzük csak meg, milyen »magyar nevelésről« van is itt szó?! Mi, akik ebben a Jugoszláviában élünk, tudjuk, hogy Pártunk, közoktatásügyi hatóságaink, közművelődési intézményeink és tömegszervezeteink erőfeszítései az új, szocialista ember nevelésére irányulnak. Tehát mi azért harcolunk, hogy ifjúságunk mindenekelőtt szocialista nevelésben részesüljön, amely arra tanít bennünket, hogy büszkék legyünk saját nemzetiségünkre, hogy megismerkedjünk nemzetünk haladószellemű hagyományaival. Ez a szocialista nevelés nem öli ki belőlünk a nemzeti érzést, hanem ellenkezőleg, tovább fejleszti azt. Tomán azonban nem erre a nevelésre gondol. Minden bizonnyal a Horthy-idők »magyar nevelésére«, vagy éppenséggel arra a »magyar nevelésre« gondol, amelyet Rákosi tartományában az orosz hegemonisták akarnak a magyar ifjúságra ráerőszakolni.

Végül pedig szóljunk arról a »problémáról«, amelyet Tomán »fedezett fel«. Mi sohasem felejtsük el, hogy magyar létünkre is tagjai vagyunk egy testvéri közösségnek – a szocialista Jugoszlávia népei közösségének. A szocializmus nemcsak itt Vajdaságban épül, hanem országszerte, az egész Jugoszláviában. Hazánk minden dolgozója tehetsége és szakképzettsége szerint járul hozzá az országépítéshez. Nevetséges volna tehát azt követelni, hogy a magyar,

szerb, vagy szlovák bányamérnök, erdőmérnök csak Vajdaságban dolgozzon, hiszen itt nincs is bánya, sem erdő. Az egyéb magyar értelmiségiekre, tanítókra, tanárookra, ez a kérdés nem is vonatkozik – mert ezeket oda helyezik, ahol a tehetségük a legjobban jut kifejezésre. A tények például arról beszélnek, hogy Vajdaságban a magyar elemi iskolákban 53 tanulóra 1 tanító jut, míg szerb elemi iskolákban 54 tanulóra jut egy tanító. Erről pontos tények tanúskodnak, nem pedig csak egy rosszindulatulag említett eset, amelyet aztán, mint »problémát« vetett fel. Káros és meggondolatlan lenne a magyar ifjúságot közgazdaságunknak csak azokra az ágaira mozgósítani, amelyek csak Vajdaságban vannak – abból az állítólagos félelemből, hogy az elnemzetietlenítés fenyeget, amelyről Tomán beszél, és amely a valóságban nem is áll fenn.

Magyar kisebbségi problémáink valóban vannak. Ezek azonban nem az említettek, amelyeket Tomán akar megvitatni. Az a probléma áll fenn, hogy hogyan ismertetjük meg a magyar tömegeket nemzeti történelmünk haladászellelű eseményeivel. Továbbá, fenn áll az a probléma, hogyan juttatjuk el a magyar tömegekhez a könyvet, hogyan vonjuk a magyar tömegeket közelebb a színházhoz. Ezekről a problémákról, ezeknek a megoldásáról kell vitatkoznunk nekünk, kultúr- és közéleti munkásoknak. Megoldásukban valamennyiünknek részt kell vennünk, elsősorban pedig a pedagógusoknak, amelyek közé, sajnos, Tomán László is tartozik.

Az az általános nemzetközi feszültség, amely fenn áll, mindenekelőtt népeink mind szorosabb egységét sürgeti. Tomán és a hasonszőrűek hangja közvetlen támadást jelent az egység ellen és sovíniszta uszításra ad jelt. Sajnálatos körülmény, hogy Tomán pedagógus. Kérdezzük: mire taníthatja ifjúságunkat ezzel a nézetével? Tománnak nincs helye pedagógusaink között, akik önfeláldozóan küzdenek ifjúságunk szocialista neveléséért, népeink testvériségének erősítéséért.

Írta: **Borsos István**

Nem volt enyhébb hangvételű a nemlétező beocsini bányász mérnök állítólagos levele sem:

Kun János bányamérnök leveleiből

„... Már előbb akartam írni, de nem volt időm, mert mégiscsak a kötelesség az első. Most különösen el vagyok foglalva, ugyanis az itteni bányászati középiskola tanulóit kell vizsgáztatnom.

... ami a cikket illeti, én is megmondom, hogy téves úton van az írója. Tomán László úgy látszik, nagyon

rosszul van értesülve a végzett, diplomált ifjúság elhelyezéséről. Tudom, hogy egy rendelet is jelent meg arról, hogy minden középiskolát (szakiskolát) és egyetemet végzett ifjút óhajtása szerint kell elhelyezni, az állandó lakhelyét tekintetbe véve, saját népköztársaságába. Hogy kivételek vannak, az biztos, de csak akkor ha ezt egyes helyen szakemberek hiányában teszik. Minden esetre előnybe részesülnek jól felkészült szakembereink – a jól végzett fiatalok. Ez magában véve már kizárja azt az esetet, hogy valaki olyan helyre kerüljön, ahol nem akad nemzetiségének egy-két tagjára legalább. Itt még csak azt szeretném megjegyezni, hogy még tanulmányunk elején (nálunk Zágrábban a bányászaton így volt) javasolták, hogy ki milyen ágat válasszon szakképesítésre, hogy majd ott dolgozzon ahol a legtevékenyebben résztvehet népének, nemzetiségének kultúrája fejlesztésében. Így ajánlották nekem, hogy menjek naftára, mert Lendaván sok a magyar, bányánk pedig nincsen magyarlakta területen. Én azonban már előbb a szénbányászat mellett döntöttem, s nem gondolkodtam úgy, hogy talán nem maradhatok magyar, ha más nemzetiségűek közé kerülök, ezért véglegesen a szénbányászat mellett maradtam és négy év alatt le is diplomáltam.

Elhelyezésem az elől említett rendelet alapján történt. A Szerb Népköztársaság minisztériuma helyezett el, saját kívánságom szerint. Minthogy nekem mindegy volt, hogy hová kerülök, ők három helyet ajánlottak. Kérték, hogy ha beleegyezem, menjek Vrdnikre, ahol magyarok is vannak. A minisztériumban azt gondolták, hogy a magyar munkások szeretettel fogadják a magyar mérnököt. Úgy is volt. Ma itt vagyok Vrdniken. Nincs olyan sok magyar, s valószínűleg azért sincs magyar kulturkörü. De szerintem (amit Tomán tévesen állít) tisztán csak tőlünk függ, hogy megőrizzük-e magyar nemzetiségünket, fejlesztjük-e népi hagyományainkat, szokásainkat, kultúránkat. Ha dolgozni akarunk, senki sem akadályoz meg bennünket...”

Természetesen nemcsak az ifjúsági lapban jelentek meg az elítélő kritikák, hanem minden magyar nyelvű újságban is. A Magyar Szó két folytatásban közölte Olajos Mihály (janicsár párttisztviselő) írását:

Negyedszer is „Az új magyar nemzedék sorsá”-ról*)

„Éppen ezeknek: az egyetemi és szakiskolai diplomával rendelkező magyar ifjaknak sorsa kérdéses” – üti meg fülünket a fősóhajítás Tomán László cikkében

az Ifjuság ezévi május 26-án megjelent számának harmadik oldaláról.

Ami pedig az új magyar nemzedék sorsa felett szorongást érző cikkíró sóhajtása után következik, a megállapítások egész sorozata, az azokból adódó kimondott és ki nem mondott következtetések és mindezek eredője, a végkövetkeztetés, amely csak a sorok mögött húzódik meg – az nem csak figyelmet magára vonó sikoly, de félrevert vészharang riasztó kongása, amely mintha toborzó akarna lenni. Hogy mire, az a cikkből félreérthetetlenül kitűnik.

Tomán főbb vonalakban – hogy ne idézzem cikkét elejétől végéig – ezeket mondja: az egy egészen más világ lesz, amelynek a most érettségizők és képesítőzők tablóiról ránktekintő fiatalok munkásai lesznek – „de éppen ez a „más világ” nekünk magyaroknak különös gondot okoz”;

A magyar főgimnáziumainkból, a magyar tan nyelvű szakiskolákból, az egyetemekről évről évre mind nagyobb számban kikerülő orvosokat, mérnököket, középiskolai tanárokat, gyógyszerészeket, állatorvosokat, jogászokat, közgazdászokat, technikusokat, mezőgazdászokat „széthelyezik ebben az országban Maribortól Bitolyig és Polától Nisig” – habár a magyar gyári munkásság, a magyar szövetkezeti parasztok, falvaink és városaink magyar lakossága magyar mérnököket, magyar mezőgazdászokat, magyar tisztviselőket kíván;

Magyar értelmiségünk új nemzedékét az elnemzetietlenedés veszélye fegyveti, mivel „idegen ajkú és nemzetű környezetbe” helyezik, mert hisz, „ha Macedóniába, vagy Isztriába, vagy Boszniába küldik képzett embereinket –, aligha tudják ezek megőrizni nemzeti jellegüket”; – ha valaki Szkoplyéba kerül „ha jó magyar is volt lassan feloldódik és eltűnik a tengerben”.

Sőt nem csak az új magyar nemzedékről, hanem az egész jugoszláviai magyarság helyzetéről Tomán ilyen értelműen ír: Magyar nemzeti kisebbségünk értelmiség nélkül marad; ezenkívül már itt a „Vajdaságban is sok magyar lassan elfelejti anyanyelvét, vagy a kiejtés romlik el teljesen” – és a „felszabadulás óta nagyon kevés szó esett itt minálunk épp nemzeti kisebbségi ügyeinkről”, mivel senki se nyúlt még sok sajátos, magyar kisebbségi problémánkhoz, elhanyagolódnak ezek és – habár ő (mármint Tomán) nem hinné, hogy egy szocializmus építő országában a vezető politikusok azt akarják, hogy egy nemzeti kisebbség értelmiség nélkül maradjon” – nemzeti kisebbségünk fennmaradása veszélyben forog;

Hogy lehetnek jó magyarok gyermekeinkből, ifjainkból, ha magyar iskoláink, színházaink, sajtónk,

könyveink nem adnak nekik magyar nevelést is, ha nem ismerik a mi nagyjainkat, múltunkat, történelmünket? – tehát elmagyartalanodásra vannak ítélve és ez nemzeti kisebbségünk elveszéséhez vezet.

Tomán így fejezi be cikkét: „Senki ne akarja az új magyar nemzedék sorskérdését, a megoldás szükségességét tagadni. Létünk szükségét tagadná vele. Segíteni kell. Szeretnénk tudni, mit gondolnak erről – épp azok, akikről szó van: egyetemisták, pályaválasztás előtt álló fiataljaink, de az illetékesek is. Tisztázni kell a nézeteket s az álláspontokat. Irodalmunkban megindult a forrás, de kinek írnak majd a jövőben írónk – ez a nemzedékprobléma megoldásától függ. Kisebbségi életünk megannyi kérdése is eléggé nyitott még. Meg kell őket oldanunk – ha meg akarunk maradni.”

Ennyi az, amit leírt Tomán. Amit nem írt le, de nem is hagyott ki, arról majd később. Először nézzük meg, mit mondanak a tények.

Igaz-e, hogy veszélyben forog a jugoszláviai magyarság nemzeti fennmaradása? Áll-e az, hogy népünk újabb nemzedékei értelmiség nélkül maradnak? Igaz-e, hogy szakképesítést nyert tanultjaink elnemzetietlenednek, mert széthelyezik őket országunkban, távol azoktól a vidékektől, amelyeken magyarságunk él? Valóban nem kapnak magyar nevelést nálunk a magyar gyermekek és ifjak? Tényleg az elmagyartalanodás felé haladnak-e népünk ifjabb korosztályai és ezáltal az egész jugoszláviai magyar nemzeti kisebbség? Csakugyan Csák Máté földje lenne a mi országunk, amelyben ebek harmincadján maradnak a mi sajátos kisebbségi kérdéseink?

Tomán elsősorban is abból az állításból vezeti le igenlő válaszát a fenti kérdések mindegyikére, amely szerint az egyetemet és szakiskolát végzett magyar ifjakat „idegen ajkú és nemzetű” környezetbe helyezik. Nyilvánvalóan azokról van itt szó, akiket a Szerb Népköztársaság miniszterelnöksége, vagy a Vajdaság Autonóm Tartomány főbizottsága a szakkaderek beosztási terve alapján nevez ki különböző helyekre. E tervszerű beosztás alá tartoznak mindazok, akik egyetemi diplomát nyertek (tanárok, orvosok, állatorvosok, gyógyszerészek, mérnökök, stb.), a tanítók, óvodák és napköziotthonok nevelőnői és végül azok, akik középfokú szakiskolát végeztek.

Csak hosszabb utánjárással lehetne a sok szakágazatban és termelési ágazatban működő szakmáilag képzettekről annyi adatot összeszedni, amennyivel a legapróbb részletekig megvilágíthatnánk minden kérdést, amelyet a szóban forgó újságcikk érint. De a máris rendelkezésünkre álló adatok mégis bőségesen elegendő alapot nyújtanának egy egészen határozott

állásfoglalásra Tomán legfőbb kérdésével kapcsolatban. Ezek szerint az adatok szerint a központi elosztás számára szakkadereket adó közép- és felsőbb iskolákból a felszabadulás óta sikerrel végzettként kikerült magyarok között van: 562 elemiiskolai tanító, 73 olyan oktató, aki a noviszádi tanárképző főiskolán diplomált, 198 középfokon szakképesített, akik a szabadkai szakiskolák valamelyikéből került ki. Ezek teljes és biztos adatok. Nagyon hiányosak adataink arról, hány magyar szerzett diplomát a beográdi, zágrábi és más egyetemeken, akiknek száma, sajnos, mindenképpen kevesebb, mint a tanárképzőben diplomáltaké és valószínűleg sokat mondunk ha kb. hatvanra becsüljük. Hisz csak az idén jutnak a diplomálásig azok, akik a felszabadulás után először nagyérettségizők korosztályából kerültek ki. A felsorolásból még csak az újvidéki, zrenyanini és verseci szakiskolákban végzett magyarok hiányoznak, akiknek együttes száma nem becsülhető többre, ötvennél.

A köztársasági kormány miniszterelnöksége és a vajdasági főbizottság tehát a fölszabadulás óta legjobb esetben is 943 közép, vagy főiskolai képzettséget nyert magyar beosztása felett rendelkezett. E számadatban nem szerepelnek az idén, most, ezekben a hetekben diplomálók, de ezeknek még munkahelyük sincs kijelölve.

Hova kapott beosztást ez a 943 értelmiségink?

Semmi kétség sem fér ahhoz, hogy az a 635 oktatómunkás, aki magyar tanítóképzőinkben és a tanárképzőben diplomált, kivétel nélkül mind magyar tagozatú elemi, vagy középiskolában, magyar gyermekeket tanít, itt a Vajdaságban, vagy a Horvát NK területén. Ha egyetemeinkről kikerült 9–10 magyar nemzetiségű, de bármilyen szakú tanár, akkor mindahány magyar középiskolában működik. Hiteles adatok vannak arról is, hogy a szabadkai középfokú építészeti szakiskolát elvégzett 66 magyar közül 25 Vajdaság területére kapott beosztást, 6 egyetemre iratkozott, tehát a végzeteknek kb. a fele nem ment el más vidékre.

Már ennyiből is látható, hogy a 943 diplomáltból 660, azaz 70% biztosan itt maradt a Vajdaságban, vagy más országrészek olyan vidékein, ahol magyarság is él. – De az is biztosra vehető, hogy a további 283 tanult ifjú közül (az egyetemre iratkozott szakiskolásokat levonva) minden második népünk szűkebb hazájában kapott beosztást. Jóllehet a termelés érdekei a döntőek az iparban és mezőgazdaságban kerülő szakkaderek elosztási tervének kidolgozásakor és a nemzetiségi szempont csak másodsorban juthat kifejezésre, de épp a termelés szempontjai alapján biztosan Vajdaság területé-

re osztották be mind a 25 végzett mezőgazdászt, akik a szabadkai iskolából kerültek ki, de ide kaptak beosztást az elektrotechnikusok és vegyészeti technikumot végzettek és az egyetemekről kikerült szakemberek egy része is, annál is inkább, mert a beosztottak rendszerint kérvényezték ezt vagy azt a helyet és ha csak lehetett az óhajtott helyre nevezték ki őket. De, hogy a nemzetiségi szempont sem veszik el, bizonyítja egy Zágrábban diplomált magyar bányamérnökünk esete, akit a minisztérium annak idején Vajdaság egyetlen bányájába, Vrdnikre helyezett, ahol magyar bányászok is vannak. Hasonló adatot jónéhányat fel tudnék sorolni.

Íme megdöntetlenül bizonyítják az adatok, hogy magyar értelmiségünk fiatal nemzedékeiből mindössze legfeljebb 130–140 diplomáltat helyeztek a Vajdaságon és Baranyán kívüli országrészekben. Ez a terv szerint beosztottaknak csak 15%-a. A nagy többség, a 85% pedig azokban a városokban, üzemekben, falvakban, szövetkezetekben működik, ahol magyarságunk él és dolgozik.

Igaz-e hát, hogy új értelmiségünket széthelyezik szerte Jugoszláviában?

Nem, nem igaz!

Mégkevésbé igaz, hogy népünk új nemzedéke értelmiség nélkül marad. Mert az új értelmiség nem csak azokból az iskolákból regrutálódik, amelyek neveltjeit központi terv alapján helyezik munkába. Mi történik azokkal a nagyérettségizettekkel, akik nem iratkozhatnak egyetemre és azokkal, akik a gimnázium felsőbb osztályaiból nem jutnak az érettségiig? Java részt tisztviselők, vagy más foglalkozásúak lesznek – de minden bizonyára saját falujukban, vagy járásukban. Sőt, magyar tisztviselők – ha már Tomán ezt is megemlítette – nemcsak az iskolázottakból, de munkás és parasztfjából is kikerülnek. És nem csak tisztviselők mert értelmiségi munkát is végezni tudó emberré fejlődött nem egy munkásunk és parasztunk. No, de erről majd később még egyet mást. Most szögezzük le: Tomán még inkább a levegőbe beszél akkor, amikor azt állítja, hogy az új magyar nemzedék értelmiség nélkül marad. Főleg ha figyelembe vesszük, hogy annyi gyermekünk és fiatalunk tanul most, amennyi soha a történelem folyamán. Amikor jómagam 1936/37-ben Szuboticán, Jugoszlávia egyetlen főgimnáziumi magyar tagozatának hatodik osztályába jártam, az osztálynak összesen 6 (szóval is: hat) tanulója volt. Az idén 224 nagyérettségizőnk van. A háború előtt az egyetlen magyartagozatú tanítóképzőnek Beogradban 57 képzőse volt. Az idén csak a beográdi egyetemen 67 magyar egyetemi hallgató készül gimnáziumi tanárnak. A tanárképzőben negyvenegyen

indulnak neki a diplomavizsgának a tanítóképzőkben pedig 146 képzős. Tíz gimnáziumi tanár helyett ma 355 magyar tanár és előadó, 150 tanító helyett majd ezer elemiiskolai tanító dolgozik a fiatal magyar nemzedékek művelésén.

Ezekre a tényekre is céloz Tomán, amikor így ír: „Főgimnáziumaink (az idén még csak három, de jövőre már négy, aztán hat) ontják az egyetemre készülő magyar fiatalságot”. De, hogy onthassák és a jövőben mégjobban onthassák, ahhoz például az is kellett – amit Tomán is igen jól tud –, hogy mindjárt a fölszabadulás után népi államunk nem kis költségével és tanügyi hatóságaink nem kis erőfeszítéseivel tanfolyamot szervezzünk magyar tanítók kiképzésére és 204 tanítónkat e tanfolyamra adtak. Nem így tesznek ott, ahol értelmiségétől akarnak megfosztani egy nemzeti kisebbséget. Badarság azt állítani, hogy népi hatóságunk azért ontatja főgimnáziumainkból az egyetemre készülő magyar fiatalságot, hogy azután gondjai legyenek, hogy semmisítse meg a magyar értelmiséget holmi széthelyeztetésekkel. Ha ilyen céljai lennének, akkor vajon tenne-e főbizottságunk osztálya külön erőfeszítéseket azért, hogy a 2.013 magyar kísérettségiző közül minden második felsőbb gimnáziumi osztályba íratkozzon és ne csak minden negyedik, amennyi a dolgok magára hagyott folyamata szerint a gimnáziumban továbbjutna?

Jólehet már Tománnak is idegeire megy ez az adatfelsorolás, de nem mondhattam le a tények kielemezett felidezéséről akkor, amikor Tomán arra akarja felhasználni az újságolvasóban természetszerűleg kitermelődött idegenkedést a száraz adatoktól, hogy a tényeket elkendőzze, letagadja – az „Ifjúság” jóhiszemű olvasóját pedig becsapja önkényesen koholt állításaival.

Mert az olvasó félrevezetésére való törekvés több mint nyilvánvaló Tomán cikkében, - fakadjon az tudatos szándékból, vagy ösztönszerű ellenállásból a dolgozó néptömegek elemi erejű haladó törekvéseivel szemben.

*) A május 26-i „Ifjúság”-ban jelent meg Tomán László „Az új magyar nemzedék sorsa” című cikke: a következő számban Major Nándor szól hozzá a kérdéshez „Magyarságunk egy problémája” című cikkével; majd Borsos István „A sovíniszta Tomán László” című írásával válaszolt, szintén az „Ifjúság” hasábjain. 1951. június 18.

Olajos Mihály

Negyedszer is „Az új magyar nemzedék sorsa”-ról*)

Mit tesz Tomán? Miben áll módszere?

Először csak az egyetemet és szakiskolát végzett fiatalok „sorskérdését” veti fel, akiknek egy része, de kisebb része – ismert okokból – valóban szűkebb okokból – valóban szűkebb hazánkon kívüli országreszeken áll munkába. És azután e kisebb rész mondvacsinált kérdését lopva a magyar értelmiség új nemzedékének, az egész fiatal nemzedéknek, sőt az egész jugoszláviai magyar nemzeti kisebbségnek sorskérdésévé fujja föl. Amint láttuk, egész népünk megmaradását, „anyagi és nemzeti létünk fennmaradását”, agyafurt csellel arra építette föl, hogy elkerül-e a Vajdaságból csak egy mérnök is. Fennmaradásunk előfeltételévé azt tette meg, hogy kivétel nélkül minden mérnökünk, stb. itt maradjon. De mivel egyeseket messze vidékre helyeznek, erre ő megállapítja, hogy mindannyiukat sőt egész értelmiségünket Macedóniába, Isztriába, vagy Boszniába küldik – tehát veszélyben a nemzeti létünk, mert értelmiség nélkül maradunk.

De az adatok, az igaz tények szétfujták Tománnak ezt a kivételesen nagyra sikerült szappanbuborékát és leleplezték módszerét.

Tomán másik fogása abból áll, hogy csak azokat nyilvánította magyar értelmiséggé, akiket szét helyeznek, akik, mint tudjuk, talán száznegyvenen lehetnek. Azokat az ezreket pedig, akik itt maradtak, egyszerűen kirekesztette az értelmiségből. Így nem értelmiségiek szerinte a főiskolai és gimnáziumi tanárok, előadók és általában az oktatómunkások. Tehát ő maga sem, mint a palánkai gimnázium tanára? Vagy ő kivételesen mégis értelmiséginek tartja magát? De mit gondoljunk értelmének erejéről, ha ő még azt is föltételezni képes, hogy konstrukcióit elhiszik neki – jelen pillanatban azt, hogy magyar értelmiségünk gerincét nem oktatómunkásaink képezik, nem csak számáruknál fogva, hanem azért is mert övék a döntő szerep az újabb nemzedékek fölnevelésében, éppen a magyar nemzeti kultúra termékeinek átadásában is?

No, hogy tudományellenes Tománnak az a léprecsaló beállítása is, amely szerint népünk nemzeti jellegének fennmaradása csak az értelmiségen múlik és főleg azon, hogy a „Pobeda” magyar munkása olyan rajz alapján munkálja-e meg az aratógép alkatrészét, amelyet magyar mérnök rajzol a gyár szerkesztési irodájában. Tomán teljesen figyelmen kívül hagyja elsősorban is a dolgozó parasztság nagy tömegeinek nemzeti hagyományokat, folklor-elemeket őrző szerepét, mint ahogy egyéb kérdésekben sem látja, vagy nem akarja tudomásul venni a tömegek szerepét. Azért is van ez, mert a parasztság és munkásság nagy töme-

gei között soha nem járt, tőlük mindig idegenkedett és nem is ismeri helyzetüket, törekvéseiket.

Az egyik helyen így érvel: „Egyes helyiségeinkben, amelyekben a lakosság legnagyobb része magyar nemzetiségű, a közigazgatás is magyar nyelven folyik – bíróság, hivatalok: magyar tisztviselőkre, jogászokra van itt szükség.”

Lehet-e ma itt a szocialista Jugoszláviában nem a teljes telítettségű bürokratizmus megnyilatkozását látni az idézetet beszegő jelszóban? Mintha csupán a magyar tisztviselők és magyar jogászok száma lenne az egyetlen zsinórmértéke annak, mennyire valósul meg a jugoszláviai magyarság részvétele a közigazgatásban, illetőleg a népuralom gyakorlásában, Tomán még mindig a tisztviselők és jogászok egyeduralmi kiváltságának tartja a közigazgatást. És ha nem ül szerinte elegendő és mindig több és több magyar tisztviselő és jogász az irodákban, akkor félreveri a harangot: baj van a magyarság egyenrangúsága körül. Ez is „tomán-módszer”.

Forradalmunk azon fejlődési szakaszán, amikor szerte egész hazánkban nagy erőfeszítések történnek abban az irányban, hogy a tisztviselői irányítást a közvetlen termelők irányítása váltsa fel – Tomán még több tisztviselőért kiált.

Nem vitás, szükség van néphez hű magyar tisztviselőkre és jogászokra – van is belőlük a hivatali irodákban (akárhogy is tagadja Tomán) –, de százszorta fontosabb az, hogy a munkástanácsokba beválasztott magyar munkások minél tevékenyebben résztvegyenek szerb és más nemzetiségű testvéreikkel együtt az üzemek és állam birtokok igazgatásában a magyar dolgozó parasztok és polgárok (mint a nem magyarok is) minél cselekvőbben működjenek közre a népbizottságok munkájának irányításában, a polgárok tanácsaiban, a különböző kommissziókban, a választók gyűlésein, a Népfrent és más tömegszervezetek irányításában és egész működésében. Ettől, és mindenekelőtt ettől függ, milyen mértékben valósul meg a magyarság egyenrangúsága. És ebben máris komolyak és döntőek az eredmények, de a legjobb úton haladunk, hogy a magyar tömegek, a kétkezi dolgozók még szorosabban bekapcsolódjanak az igazgatásban és irányításba.

A bürokratizmus fölszámolása, éppen ez az, ami Tomán szalon piperkőc kispolgári fölfogásának nincs inyére, ezzel helyezi szembe „magyar” jelmezbe bujtatott jelszavát, ezt a folyamatot igyekszik fékezni – mert lebecsüli, lenézi a dolgozó parasztok és munkások nagy tömegeit és képteleneknek nyilvánítja őket arra, hogy irányítsák a termelést és az egész társadalmi életet. Azt hirdeti, hogy a magyar dolgozók gyámok hiányában, fejnélkül maradnak és magyar gyámokat

követel föléljük. Semmi érv sem található Tomán cikkében az ellen a feltevés ellen, hogy amikor magyar tisztviselőket, magyar jogászokat követel – akik pedig ott vannak a közigazgatási gépezetben –, tulajdonképpen a népet szipolyozó magyar ügyvédekre, a magyar urakra, a magyar tőkésekre és nagybirtokosokra és azok bürokráciájára gondolt – akik tényleg nincsenek a közigazgatásban, örökre megfosztották őket népeink a hatalomtól. Igaz, kialakult egy újabb magyar bürokrácia is, a tisztviselői minden hatóságnak egy újabb rendszerre – a Rákosié, a kominformos, a moszkvai diktátorok magyarországi kirendeltsége, az a gépezet, amelynek segítségével a nagy orosz imperialisták kirabolják Magyarországot. Ennek a számára se lenne rossz szálláscsináló Tomán imént idézett jelszava – de írásának más jelszavai sem.

Így az a beállítás sem, amely szerint Vajdaságból, országunk egyik fejlettebb részéből, nem azért helyeznek a kevésbé fejlett országrészekbe átmenetileg munkára szerb szakkaderekkel együtt magyarokat is, hogy elősegítsék az illető vidékek gyorsabb fejlődését, éppen a testvéri egyenrangúság anyagi alapjainak további bővítése céljából – amit népeink kezdetől fogva helyeselték és többször is megerősítettek – hanem, hogy elnemzetietlenítsék őket. Ha az orvosi diplomát nyert magyart a belgrádi klinikára küldik gyakorlatra, akkor Tomán szerint, ez nem azért történik, hogy tudását gyarapítsa és ezáltal még nagyobb segítséget nyújthasson az embereknek, a magyar embereknek is, ha majd mondjuk Temerinbe kerül, hanem – hogy elmagyartalanítsák. Mivel Vajdaságban nem fordulnak elő ércek, nem lehet fejlett bányászat, tehát kohászat se, erdő is kevés akad itt, magas sziklafalak között rohanó Neretva helyett parttalan medrű, csaknem esés nélküli Tisza és Duna szeli át síkságát és ezekre nem lehet nagy vízierőműveket építeni. – Tomán megtiltja a magyar ifjaknak, hogy bányamérnököknek, erőmérnököknek tanuljanak, de építészeti, vagy kohászattal kapcsolatos szakmákra se törekedjenek, ha nem akarnak leszakadni anyám szoknyájáról. Íme, hogy akarja Tomán, a magyarság „védője” lefékezni a jugoszláviai magyarok és külön a magyar értelmiség gyors iramot vett fejlődését.

Azt is vallja még, hogy ha egy magyar mérnök a zvoniki vízierőmű építésén dolgozik akkor az „elvezett a magyarság számára”. Tehát, ami csak Vajdaságon kívül épül, az mind csak veszteség a magyarság számára. Tomán tehát kirekeszti a magyarságot abból, hogy a zvoniki, kosztoláci, vlaszinai, jablanicai áramfejlesztők és a többi Vajdaságon kívüli nagy objektumok gyümölcséből vegyen – amelyek felépítéséhez pedig tartományunk többi dolgozójával együtt magyarságunk is hozzá járult (akármennyire nem tet-

szik ez Tománnak) nem csak szakkáderekkel és munkásokkal, hanem sok-sok búzával, kukoricával, kövérdisznával és egyébbel. De akkor Tomán nem merjen „Jugovinil”-esőkabátot venni magának szobájában pedig sose merje fölcsavarni a villanyt, mert az áram sok órában bizony Kosztolácról jön Palánkára is.

Az is jellemző, hogyan veti föl Tomán a kérdést cikke utolsó bekezdésében: kapnak-e gyermekeink magyar nevelést is. Mintha nem magyar irodalmat tanítana ő maga is. Az is tudott dolog, hogy a magyar történelem nagyobb eseményeiről is tanulnak iskolásaink a világtörténelem és a nemzeti történelem kapcsán, de régebbi idő óta folyamatban a munka arra vonatkozóan is, hogy a magyar történelem tanítását kibővítsék a tantervekben. Nem hiszem, hogy akadhat olyan iskolásunk, aki nem tudna Dózsa Györgyről, Kossuth Lajosról stb. úgy látszik, Tomán azt hiányolja, ami tényleg nincs meg, ugyanis, hogy nem Szent Istvánt tartják a legnagyobb magyarnak és iskoláinkban nem terítenek szőnyeget a horthysta szentistváni revizionizmus és a Rákosi féle szentistváni „internacionalizmus” alá.

Azzal a beállítással pedig, hogy könyveink, színházaink nem adnak magyar nevelést is, a magyar irodalom legnagyobb alkotásait dobálja ki irodalmunk kincsesházából. Vajjon Arany János „Toldi”-jának, lírai verseinek, Móricz Zsigmond „Rózsa Sándor”-ának, Tömörkény elbeszéléseinek, vagy a magyar népmeséknek, Bródy Sándor „Tanítónő”-jének, a „János vitéz”-nek, stb. stb. Semmi közé a magyarsághoz? És ha Tomán mind e nálunk közkézenforgó műveket nem tartja magyar nevelést nyújtó könyveknek és színpadi műveknek, akkor bizonyára olyan műveket követel, amilyeneket valóban nem adunk ki – nevezetesen: Sipulusz, vitéz Somogyvári Gyula és a „szegedi gondolat” többi kürtölőjének vagy Illés Béla és a többi átkozódó tájékoztatóirodásnak újabb kaptafa-termékeit. De ha ezek hiányzanak Tománnak, a legkevésbé se hiányzanak a jugoszláviai magyar doglozóknak, akik az 1941–1944-es esztendőknél nyakig voltak a „vitézekkel” és a többi ejtőernyőssel, már rég megutálták a budapesti rádió büzlő szájából jövő förtelmes hazugságokat és undorító Sztalin imádatot, és nem kérnek az orosz megszállókból.

Ugyan érzem, már régen világos az olvasó előtt is, hogy a Tomán-cikk minden kérdésére ugyanaz a felelet, ami az első megválasztott kérdésre. Azok a kérdések, amelyeket Tomán megmozgat, nagyobb részükben egyáltalán nem kérdések, kisebb részükben pedig egyáltalán nem olyan formában, ahogy Tomán fölveti őket. De még a kérdések Tomán-sütettű feltevése se jöhet jól senki másnak, mint a szocialista Ju-

goszlávia és benne a jugoszláviai magyarság belső, de méginkább külső és kiváltképp tájékoztatóirodás ellenségeinek.

A Tomán-cikk módszerét illetőleg pedig, ha minden mondatát és szavát kielemeznénk is, csak ugyanarra a megállapításra juthatnánk, hogy Tomán csodálatos cikkírói képességekkel rendelkezik – tényeket letagad, mennyiségtant és logikát sutba dob, néhány szál fába beleszorít egy erdőrengeteget, meddővé változtat száznegyven hársfavirágra repült dolgozóméhet és ezúton kipusztítja az akácerdő minden méhraját, megállítja a Dunát, visszafelé fordítja a Tisza vizét, isteneket változtat tehetetlenekké, nyulat ugraszt abból a bokorból, amely alatt semmi sem volt, fából vaskarikát csinál és csak a gyomot ismeri el zöldnek. Mindezt csak azért, hogy vágjon egyet az igazságon. Lehet-e erre mást mondani mint hogy – demagógia?

Azt állítani, hogy Tomán jóhiszemű tévedő – szintén tévedés lenne. Más az, ami őt cikkének megírására készítette. És pedig az amit szavakba öntve nem írt meg, de ami cikkének szellemében benne van, a legfőbb, amit állít – ez:

A felszabadulás, szocialista forradalmunk győzelmé, a jugoszláviai magyarok számára nem nyitotta meg nemzeti kulturájuk fejlődésének szabad útját, a magyar nemzeti kisebbség egyenrangúsága Jugoszlávia többi népével csak a jelszavakban van meg a gyakorlatban pedig olyan politika érvényesül, amely a mi jugoszláviai magyar népünk elnemzetietlenítéséhez vezetett.

Ha azt állítja is Tomán, hogy bízik az illetékesek jószándékában, de tudja, amit mindenki tud, hogy a közép- és főiskolákból kikerülő szakkáderek tervszerű elosztását, népi államunk szervei végzik, továbbá az iskolai tantervekről tanügyi hatóságaink döntenek, ennél fogva a magyarok elnemzetietlenítéséről kikonstruált állításai mindenképpen színben jelennek meg az olvasó előtt mintha államvezetésünk tudatos politikájának tartozékai képeznék. Tehát a „vezető politikusok” célja az, hogy a fiatal magyar szakkáderrek szétszórásával „ebben az országban”, meg a magyar történelmi múlt és a magyar nemzeti kultúra kiszorításával az iskolai oktatásból deformálódást idézzen elő a jugoszláviai magyar nemzeti kisebbség fejlődésében, szétfoszlassa nemzeti jellegzetességeit, felszámolja, „feloldja”, mint nemzeti kisebbséget. Ilyen Tomán beállítása.

És máris előttünk, amit a cikk sugalmaz: „ez az ország” – a szocialista Új Jugoszlávia – a jugoszláviai magyaroknak épp olyan elnemzetietlenítő mostohája, mint a névvegyelmezéses régi Jugoszlávia volt. Nem

jobb itt a helyzetünk, mint a tőkés országokban élő kivándorolt magyaroknak. Tegye is ugyanazt a jugoszláviai magyarság, amit a régi Jugoszláviával szemben tett – ne hazájának vallja, de gyűlölje ezt az országot, annak nem magyar „idegen” népét, fordítson hátat Népfrontnak, néphatóságnak, Pártunknak, állami és pártvezetőségünknek. Forduljon arccal Budapest felé, várja „a magyarokat”, melengesse magában a revizionizmus szentistváni gondolatát. Ez az amit Tomán lopva az olvasóba akar beoltani, de nyíltan megfogalmazni nem mert – félt az „Ifjuság” olvasótáborának megvető dühétől.

És, csodák-csodája, az a Tomán, aki írásaiban annyit nyilatkozott a jelszóirodalom ellen, akit oly szörnyű írtózat fog el, ha forradalmi jelszóval találkozik, egyszerre politikai jelszavakat kezdett írni, de ellenforradalmi sovinizta, népellenes és végső fokon magyarellenes jelszavakat, ha azok egyike így hangzik is: „Kemény összefogásra, mély nemzeti életre van szükségünk” – azaz – mi magyarok zárkózzunk magunkba, szigeteljük el magunkat ettől a Tomán által idézőjelek közé tett „más világtól” és fogjunk össze azért „az egészen más világért”, amelyet Tomán nem tett idézőjelek közé. – Mintha a régi Jugoszlávia utolsó esztendejében Nagy Ivánt, Deák Leót, vagy Vámos Jánost hallanánk a „magyar egység” mézesmadzagáról papolni, vagy a megszállás első éveiben a zentai főtérre verbuvált gyülevező csoport horthysta jelszavazása tépné fülünket – de eszünkbe jutnak a különböző fajoskodó „jómagyar-rosszmagyar” elméletek is és Németh László „mélymagyarság” elmélete. Kicsit úgy is érezzük magunkat, mintha a „Reggeli Újság” megszállás alatti számaiban tallóznánk. Alattomban még ezt is mondja a fiatal Tomán: nem a Szovjetunióban szórnak szét egész nemzeteket és nemzeti kisebbségeket, nem a moszkvai hódítók budapesti szolgálói hurcolják el a jugoszláv kisebbségű embereket – a szétszórás, az elnemzetietlenítés itt történik Jugoszláviában. Így írt Tomán László szentistvánieszmés, revizionista szellemű cikket, amely csak Sztalin világhódító imperializmusának a budapesti lakája, Rákosi jugoszlávellenes sovinizta uszításának tehet jószolgálatot.

Tomán fő állításával, azzal amit írása sugalmaz, amire írása toborozni akar – fölösleges vitába szállni. Nem hiszem, hogy egy olyan olvasója is akad az „Ifjuság”-nak, aki ha már egyszer lehántolt pöröségében meglátta a Tomán cikkébe burkolt méregmagot, szánt szándékkal megmérgezi magát vele.

A mi magyar ifjuságunk, a diák ifjuság és a fiatal értelmiégek is, vannak annyira érettek, hogy átlátták már: a jugoszláviai magyarok nemzeti szabadsága

csak úgy óvható meg, ha a szocialista Jugoszlávia is független marad – a mi nemzeti szabadságunk fő ellenségei ma Budapesten és Moszkvában vannak. Nem hazánk vezetői és az országunkban érvényesülő politika veszélyeztetik a mi anyagi és nemzeti megmaradásunkat, hanem az orosz hódítók, akik a nyakunba akarnak ülni. Itt benn az országban csak az az ellenségünk, aki régi receptek szerint éket akar verni magyarok és szerbek közé, nép és vezetőség közé, aki a bizalmatlanság méregmagját hinti. De ezeket gyorsan tetten érik, fölfedik és kiközösítik, még ha megtevesztésig álcázva jelentkeznek is, talán nem is tudatosan ellenséges koncepciókból kiindulva, hanem selyemfűi posványos idegenkedésből a néptömegek iránt, vagy utálatos szolgafaji ösztönből, ami embereket szintén saját népük elárulásához vezet.

A „magyarvédő” Tomán László cikkének magyarellenes, káros volta nem vitás. A kérdés csak az mi vezette tollát – tudat, vagy ösztön, vagy mindkettő. De ez másdrangú kérdés, a tett – az a cikk. És az megérdemli a legsúlyosabb ítéletet.

A fentiek után fél mondattal se kellene utalni Major Nándor írásának esetlenségeire. Boros István lényegében helyes szempontokat és álláspontot szögez le, de adatokat, mélyebb elemzést és érvelést mellőző írása nem biztos, hogy meggyőző erővel hatott minden olvasóra.

A nagy nyilvánosság súlyos ítéletét megérdemli az a szerkesztőség is, különösen az „Ifjuság” főszerkesztője, aki annyira ferdén fogta föl a sajtószabadság alapelveit és annyira nincs tisztában saját felelősségével, hogy ezt, a sajtószabadság alapjait, független demokráciánk alapjait romboló káros cikket leköszölte.

*) A május 26-i „Ifjuság”-ban jelent meg Tomán László „Az új magyar nemzedék sorsa” című cikke: a következő számban Major Nándor szólott hozzá a kérdéshez „Magyarságunk egy problémája” című cikkével; majd Borsos István „A sovinizta Tomán László” című írásával válaszolt, szintén az „Ifjuság” hasábjain. 1951. június 19.”

Olajos Mihály

Tomán megpróbált magyarázatot adni ártatlan szándékának, de ezt a Magyar Szó, az Olajos Mihály által írt cikk után, érthető okokból, már nem volt hajlandó leköszölni. Ezért tartjuk mi kötelességünknek, most 60 év elmúltával, a hitelesség érdekében, közreadni:

Védekezés helyett

„Harag és elfogultság nélkül” (Tacitus)

Adatok ellen nem lehet harcolni, adatok ellen nem lehet védekezni. De a meg nem érdemelt, alaptalanul

ránk süttött bélyeget el kell tüntetni. Nincs szándékomban „személyiségemnek, életemnek és különös cselekedeteimnek” mentegetésére röpiratot összeállítani, mint a XVII. század végén Misztótfalusi Kis Miklós tette. Be szeretném bizonyítani az olvasóknak, hogy az ellenem intézett támadások nem mindig igazolhatók, mert nagyon gyakran olyan tételekből kiindulva irányulnak ellenem, amelyeket én fel sem állítottam.

Elsősorban Borsos István feltűnést keltő, szenzációvadász címmel ellátott vezércikkével szeretnék foglalkozni, csakis azért, mert az időrendben Olajos Mihály cikke előtt jelent meg, s nem azért, mintha Borsos cikkét fontosnak tartanám.

Borsos „reakciós”-nak és „sovinizmussal telt”-nek nevezi cikkemet. Nem a cikkemben leírt gondolatok, hanem félreolvasott szavak félremagyarázásának alapján jut ő el ehhez a következtetéshez. Borsos azt állítja, hogy én visszaéltem a sajtószabadsággal. Pedig csak véleményemet hoztam nyilvánosságra, egy kisebbségi kérdéssel kapcsolatban az olvasó elé tártam gondolataimat. Mindenkinek joga van igenlő vagy tagadó álláspontra helyezkedni velem szemben, éppen annak a szabadságnak nevében, amely oszthatatlan, tehát egyformán szabadság Borsosnak és nekem, a harmadiknak vagy negyediknek is. Cikkemmel én nem kívántam sem lázítani, sem bizalmatlanságot kelteni – vitára hívtam fel az embereket: Sajnos, nem mindenki így értelmezte cikkemet. Ezek közé tartozik Borsos István is, aki ismeretlen okokból megtagadja tőlem a vélemény kinyilvánításának jogát.

Azokat a problémákat, amelyeket cikkemben érintek, Borsos, az ógörög mitológiából vett szép példához hasonlóan, egyből kipattantaknak nevezi. Itt előre kell bocsátanom: épp Olajos Mihály cikke bizonyítja, hogy ezek a problémák valóban problémák. Ennek következtében egyáltalán nem vállalhatom Zeusz szerepét, hogy a fejemből problémák – Athénének – pattanjanak ki.

Borsos előszeretettel tép ki szavakat, mondatokat cikkemből, hogy azok alapján következtetéseket vonjon le. Ilyen kifejezéseim a „más világ”, valamint az „ebben az országban”. A baj ott van, hogy Borsos kitépi őket, a szövegtől, a többi gondolattól és a stílustól is elszigetelten tárgyalja. Ha fordítva tenné, egészen más eredményhez jutna. Idézem, amit én leírtam, de Borsos nem vett teljesen figyelembe: „Tudom, ők egy egészen más világ munkásai lesznek, s ez nagyon jó is. De épp ez a »más világ« nekünk, magyaroknak, különös gondot okoz.” Világos, hogy az idézett első mondattal és mindenki számára érthetően a szocializmus, a „más világ” építésének szüksége mellett foglaltam állást, minden eddigi „világgal” szemben. A

második mondatban azért írtam a „más világot”-ot idézőjelbe, mert már egyszer leírtam, itt pedig ismétlem, hogy nem mondjam: idézem a már egyszer használt kifejezést. És nem gondoltam semmiféle „emez a világ”-ra, mint azt Borsos feltételezi. A másik vitás kifejezése az „ebben az országban”. Ez az eset még egyszerübb, tisztán stílus-kérdés. Az „ebben az országban” kifejezést tartalmazó mondat előtt ugyanis használtam a „Jugoszlávia” szót, s azt, hogy „ebben az országban” a változatosság kedvéért írtam le, a mutató névmással az előző mondatban használt tulajdonnévre utalva. Nem pontos az, hogy az „ebben az országban” kifejezést következetesen használtam, mint azt Borsos állítja, mert többet elő sem fordul írásomban.

Még néhány kifejezésemet ragadja így ki Borsos, és bánik velük az előzőkhöz hasonlóan. Nagyon rossz módszer ez, alkalmat ad a leírtak értelmének kiforgatására. Tudja Borsos István, hogyan nevezik ezt a filozófiai materializmus szótárával? Megmondom, szofizmusnak.

„Nem voltunk hitetlenek, hanem hittük és hiszszük, hogy nemzeti létünket nem fenyegeti veszély...” – állítja egészen feleslegesen Borsos, hisz én az ellenkezőjét sehol sem írtam le. Mert: „A mi anyagi létünket s hiszem, a nemzetit sem nem fenyegeti veszély” – olvasható cikkemben. Mit kell itt cáfolnom.

Aztán az a bizonyos „magyar nevelés”. „Aljasság”-nak és „alávaló (?) büszkeségnek” nevezi gondolataimat. Ezek ellen a címek és rangok ellen nincs semmi mondanivalóm, mert rossz indulat sugalmazta őket, helytelenek és igaztalanok. Inkább tovább megyek. Ezt írja Borsos: „Tomán azonban nem erre (ti. a szocialista) nevelésre gondol. Minden bizonnyal a Horthy-idők „magyar nevelésére”, vagy éppenséggel arra a „magyar nevelésre” gondol, amelyet Rákosi tartományában az orosz hegemonisták akarnak a magyar ifjúságra ráerőszakolni. Valóban csak „minden bizonnyal” gondolom ezt – biztosan pedig épp az ellenkezőjét, ha Borsos ismeri e szavak közötti jelentésbeli különbséget. De honnan tudja Borsos, hogy én mit gondolok? Cikkemben én csak fokozottabban követeltem azt, ami nálunk talán egy-két éve megindult. Mert azt Borsos sem tagadhatja, hogy 1948-ig talán, vagy még tovább, pl. a magyar klasszikus irodalomnak egyetlen műve sem jelent meg nálunk, ellenben annál több volt a szovjet brosúra, amely a legkevésbé adott szocialista nevelést.

Vannak Borsos cikkében tételek, amelyeket ő nekem tulajdonít – bár én még csak nem is gondoltam rájuk. Ilyen pl. a bányamérnökök és erdőmérnökök esete. Az ő helyzetükkel tisztában voltam, még mielőtt

Borsos ezen a téren kioktatott volna. Tanítókról, tanárokról én valóban nem is beszéltem, de csak azért nem, mert nagyon jól tudom, hogy őket csak magyarul lakta területre helyezik.

Borsos elismeri, hogy vannak kisebbségi problémák. Szerinte ezek a következők: a magyar történelem „haladószelemű eseményeinek” (?!) ismertetése, a könyvterjesztés és a színház közelebb hozása a tömegekhez. Semmi más. Pedig ezek csak művelődési kérdések. A többit Borsos elfelejtette. Pedig a Kultúr tanács egyik legutóbbi határozata épp engem igazolt (s ez elégtétel valamennyire nekem), mert a magyar egyetemisták felkarolását tartja szükségesnek. Én ennél egy kissé tovább mentem. Remélem, a Kultúr tanács nemsokára ismét engem igazol.

A cikke végén közölt megállapítására Borsosnak csak annyi válaszolni valóm van, hogy ilyen messze menő következtetéshez egy kissé jobban kellene engem és munkámat ismernie. Különböztetése megállapítása, felelősségének teljes súlyát viseli.

Most pedig áttérek Olajos Mihály szkupstinai képviselő cikkére.

Olajos adatokból indul ki, s amíg ezeknek határain belül mozog, megállapításai leginkább meggyőzők, de ahogy általánosítani kezd, és a sorok között olvas – tévedésekbe esik, félremagyarázza írásomat. Názor ugyan azt mondja egyik Kráncsevics-tanulmányában, hogy Kráncsevicsnél a sorok között is kell olvasni –, és hozzá kell tennünk, hogy az ilyen olvasás súlyos tévedések veszélyét rejtegeti.

Olajos Mihály az én állításaim megdöntésére számadatokat vonultat fel. Ő a tanítóképzőt és Tanárképző Főiskolát (TF) végzeteket is felöleli. Elismerem, az én cikkemnek egyik legnagyobb fogyatékosága, hogy épp ezeket nem említettem. Mint mondtam, nagyon jól tudom, hogy a magyar tanítók és tanárok kizárólag magyarul lakta helységekre kerülnek. Ez a tény közismert, s ezért nem is említettem cikkemben.

De a számokkal, konkrétan a szakiskolát végzett magyarok számával egy kis baj van. Olajos szerint Szuboticán 198 magyar végzett középfokú szakiskolát. A következő hasábon meg azt mondja, hogy „... a szabadkai középfokú építészeti szakiskolát elvégzett 66 magyar közül 25 Vajdaság területére kapott beosztást, 6 egyetemre iratkozott, tehát a végzeteknek kb. a fele nem ment el más vidékre”. A többi 132 fiatalról nincs több szó. Feltételezzük, hogy ott is hasonló az arányszám. Tehát kb. 75 maradt itt, az egész szám felénél majdnem negyedszázalékkal kevesebb. No de hagyjuk. A végső összegezésnél Olajos 943 magyar diplomáltról beszél, holott, ha az ő adatait számoljuk össze (562 tanító, 73 TF-t végzett tanár és 198 sza-

badkai technikus), csak 893 lesz az összeg. 110 magyar gyerekről tehát nem beszél Olajos (?), meg „283 tanult ifjú”-ról beszél, de hol tanultak és mit, valamint mi lett velük, azt nem tudjuk.

Olajosnak igaza van abban, hogy az összes végzett magyar középiskolások és főiskolások többségét nálunk helyezik el. Ezt én tudtam, a cikkemben nem is írtam az ellenkezőjét. Én csak a technikai középiskolákat és egyetemet végzettekről beszéltem. Valóban, itt logikai hibát követtem el (a felsorolásban), de azt nem azért tettem, hogy esetleg félrevezessem az olvasókat (mint azt néhányan feltételezik rólam), hanem csak azért, mert a tanítókról, főiskolásokról mindenki tudja, hová kerülnek.

Én különben a számomra ismert adatokból indultam ki. Tudom, hogy a noviszádi gépipari középiskola tavaly diplomált egyik tagozatán hét magyar is volt. Ezek közül négyet helyeztek Vajdaságon kívül (Csácsák, Vajevó, Kragujevac, Mladenovac), hárman pedig itt maradtak, tehát majdnem a fele. S ezért cikkemben egyetlen szóval sem mondtam, hogy mindenkit elvisznek. Talán kissé félreérthetően általánosítottam. Valóban, az elhelyezési arányt nem hangsúlyoztam eléggé – de ezt akaratlanul tettem. Sőt amikor a magyar szakemberek idehelyezését említem, akkor is kikötöm, hogy „a lehetőségekhez mérten”. Érdekes, ezt senki sem akarta észre venni... Ezek után világos az is, hogy senkit sem akartam „kirekeszteni az értelmiségből”, mint azt Olajos Mihály megállapítja, meg „azokat az ezeket... akik itt maradnak” sem azokat az ezeket, akiket nem tudom honnan vett egyszerre ő elő.

Ma is állítom, hogy nemzeti létünk alapköve szellemi, kulturális életünk. Ezek szerint nem hagyom „teljesen figyelmen kívül a dolgozó parasztság nagy tömegeinek nemzeti hagyományokat, folklór-elemeket őrző szerepét...” (Csak melleleg: nem hiszem, hogy Olajos nem tudná, milyen harcra kellene folynia a néphagyomány eltűnése ellen, de sajnos ez a harc igen gyenge.) S egészen csekély mértékben ugyan, de tevékenykedtem én is a néprajzi gyűjtésben, s alkalomadtán készen vagyok folytatni a megkezdetteket. – „...a parasztság és munkásság nagy tömegei között soha nem jártam”? Kiknek a gyermekeit oktatom a magyar szóra, és sok mindenre még, kiknek a körében dolgozom ma?

Abból, hogy én magyar jogászokról és tisztviselőkről írtam, abból Olajos ezt a következtetést vonja le: „Tomán még mindig a tisztviselők és jogászok egyeduralmi kiváltságának tartja a közigazgatást.” És: „Tomán még több tisztviselőért kiált.” Mindkét állítás teljesen önkényes. Józanul ítélő ember egyáltalán nem juthat ilyen következtetésre. Mégis, mi

vezette Olajost ide? Az, hogy személyemet, törekvéseimet nem ismeri, egyetlen leírt mondatomból kiindulva, általam oda nem gondolt hátsó gondolatokat fedez fel írásomban. Vagy talán nem én vagyok az a Tomán László, aki az irodalom bürokratikus kezelése és ellenőrzése, a bürokratáknak az irodalomba való beavatkozása ellen nem egyszer kikeltem?

Aki közelebről ismer: barátaim, munkatársaim, azok elmondhatják, hogy kopottkönyökű kabátban és lyukastalpú cipőben élve mennyire „szalonpiperkőc kispolgári felfogás” a felfogásom, mennyire „selyemfüüi idegenkedéssel” viseltetem a „néptömegek iránt”, s nem olyan ember, akivel összesen két ízben tárgyaltam. Márpedig nekem, mint többé-kevésbé élő embernek vannak jellemvonásaim, amelyeket egyik-két cikk nem töröl el, s meggyőződésem is van, amely homlokegyenesen ellenkezik az Olajos és Borsos által nekem tulajdonítottaknak.

Olajos azt is állítja, hogy én a magyar tömegek fölé értelmiségi gyámokat követelek. Úgy tűnik, hogy én túlbecsülöm az értelmiség szerepét, pedig attól tartok, hogy valaki más becsüli – alá. Olajos ezen kívül olyan érveket is keres cikkemben, amelyekkel egy utólagos vádolgatást lehetne visszautasítani. Kisül tehát, hogy nemcsak avval van baj, amit leírtam, hanem avval is – amit nem írtam le.

Ha Olajos cikkét olyanok olvassák, akiknek az én cikkem nem jutott kezébe, azok joggal botránkoznak meg az én téves állításaimon. Tudniillik megtudják Olajostól, tőlünk azért helyezik el a fiatal szakembereket más országrészekbe, hogy elmagyartalanítsák őket, azonkívül – ismét szerintem – ha egy „orvosi diplomát nyert magyart a belgrádi klinikára küldik”, ez nem a tudomány s az orvos érdekében történik, hanem azért, hogy... lásd, mint fent. És ez lenne a helyzet a bányász mérnökkel, erdőmérnökkel is. Megnyugtathatom az olvasót: én illet se nem írtam, se nem gondoltam. Ezt Olajos csak kiolvasta a cikkemből. A sorok közül a fehér papírosról.

Olajos is említi a „magyar nevelést”. Lássuk tehát. Ilyet, elismerem, követeltem. Olajos írja: „...tudott dolog, hogy a magyar történelem nagyobb eseményeiről is tanulnak iskolásaink a világtörténelem és a nemzeti történelem kapcsán...” A világtörténelemben, amelyet nálunk még nemrég a „legtudományosabb” szovjet történelemkönyvből tanultak, bizony keveset hallhattunk a magyar történelemről. Még 48-ról is keveset és vigyázva írtak a szovjet történészek, nehogy megsértsék I. Miklós bátyuska szent és élenjáró emlékét. – Magam is jól tudom, hogy: „...régebbi idő óta folyamatban a munka arra vonatkozóan is, hogy

a magyar történelem tanítását kibővítsé a tantervekben.” Sajnos, nagyon régen „van folyamatban”, de konkrét intézkedés, Lőrinc cikkein kívül a Népoktatásban, alig történt. Pedig minden nehézség ellenére ez fontos lenne, mert a jugoszláv történelemben eddig a magyar középiskolákban csak a délszlávok és magyarok történetének érintkezési pontjairól tanultak, ez meg, természetesen, nem elég, bár alapvetően fontos. A fentiekből világosan kitűnik: én egyáltalán nem „hiányolom”, hogy „nem Szent Istvánt tanítják a legnagyobb magyarnak” – bár róla épp a marxista történetírás állapította meg, hogy államalkotói, társadalomszervezői és műveltség-alapítói munkássága folytán, ő egyike az első magyar forradalmároknak. Egészen nyíltan kijelentem, senkinek sincs ezen csodálkozni valója, hogy tőlem a „horthysta szentistváni revizionizmus és a Rákosi-féle szentistváni internacionalizmus” (ahogy ezt Olajos írja) egyformán messze van, mert egyik se fakad a magyar nemzet érdekeiből, mindkettő az idegen és első urak céljait hivatott szolgálni.

Most pedig összegezzünk.

1. Téves az a beállítás, hogy reakciós ideológiát akartam cikkemmel terjeszteni. Aki így értelmezi írásomat, az vagy nem olvasta figyelmesen végig, vagy pedig már bizonyos előítéllettel nyúlt hozzá. Én egyetlen szóval vagy gondolattal sem állítottam, sem a sorokban, sem a sorok között pl. azt, hogy a fasiszta Horthy-Magyarország, vagy akár a régi Jugoszlávia közoktatási rendszere, illetve kisebbségi politikája helyes volt. Szeretném minden további tévedés elkerülése miatt megértetni azokkal, akik ezt nem hitték eddig, hogy mindaz, amit a történelemszemlélet „reakciónak” nevez, idegen a számomra.

2. Nem igaz, hogy akár a szovjet, akár Rákosi, a fasiszmushoz lényegében nagyon hasonló rendszerének valamiféle „szálláscsinálója” legyek, mert, másoktól eltérően, sohasem hittem jelszavaikban, tetteikben pedig láttam egy kizsákmányoláson alapuló társadalmi berendezkedés borzalmait.

3. Van egy kis mondanivalóm avval a váddal kapcsolatban is, hogy cikkem írására állítólagos sovinizmus vezetett. Szeretnék munkásságomból néhány példát felhozni. Csupa szláv tagból álló munkaközösségben dolgozom ma, de meggyőződésem, hogy kollégáim közül senki sem érezte még eddig a nekem tulajdonított sovinizmust. Negyvenkét magyar gyereket oktattam a magyar nyelvre (a szerb mellett), ezen kívül több mint száz szerb gyermeket a maga anyanyelvének ismeretére, megbecsülésére és szeretetére – nem csekély sikerrel. Ezek az adatok azt

mutatják, hogy én, a „soviniszta” jóval több szerb gyerekeknek nyújtottam tudást, mint magyarnak. Hogy valóban tudást nyújtottam, azt legbeszédesebb tanulmányi eredményük mutatja. Emellett az iskola szerb önképzőkörében másoktól elismert segítséget nyújtottam kezdő szerb tollforgatóknak – én, a soviniszta”. De abban is meglátszik „sovinizmusom”, hogy alaposan tanulmányozom a délszláv irodalmat, írok róla és fordítok, olvasmányaim nagy része pedig szerb nyelvű. Egy olyan ember, „aki régi receptek szerint éket akar verni magyarok és szerbek közé...”, ahogy azt Olajos állítja, mindazt, amit feljebb elmondtam, nem teszi meg. Az lépten-nyomon terjeszti a gyűlöletet. Az ilyen embereket én – gyűlölöm. Mert szeretem ezt a két, sokszor egymástól máskor egymásért szenvedő népet, és nincs bennem semmiféle idegenkedés a néptömegek iránt.

Az új magyar nemzedék sorsáról írt cikkemmel én a vélemények harcát akartam előidézni. Kár, hogy valami egészen más lett belőle. Pedig az ilyen demokráciánk fejlődését bizonyította volna. Ma, amikor nálunk fokozottan követelik a gondolatcserét, nem helyes az olyan bánásmód, amilyenben Olajos, de különösen Borsos részesítették cikkemet. Zsdanov bánt el így ellenfeleivel, s bánik el most valamelyik utóda Moszkvában vagy akár Révai Pesten. Mi egészen más utat akarunk járni, *ahol az emberek szabadon fejthetik ki véleményüket, anélkül, hogy Zsdanov zsandárok korlátoznák őket* (a dőlt betűs rész utólag áthúzva - a szerk. megj.) Demokratikus szocializmusban ilyenek nincs helye. Ez a „népi” jelzős áldemokráciák hírhedt rendszere. A mi népünk már megmondta, hogy nem kér belőle. – **Tomán László**

1951. június vége

Természetes, hogy Tomán védekezése nem jelent, nem jelenhetett meg. A titoista, sovén – kummunista hatalom nem volt hajlandó megtűrni a magyarság jog sértéseit szóvá tevő megnyilatkozásokat, és főleg az

ezzel kapcsolatos vitákat. A rendszer a magyarságtól, de főleg a magyar értelmiségtől államhűséget, a kommunista rendszerrel történő aktív politikai azonosulást, a megtorlások, tömeges kivégzések vonatkozásában kollektív amnéziát követelt. „A magyarokat, avagy korabeli kifejezéssel élve a »bűnös magyar fasisztákat« megbüntető kollektívumként kezelték, ... »a bűnbocsánathoz« pedig a hatalom feltétel nélküli elfogadásán és szolgálatán vezetett az egyetlen út.” (E. Sajti Enikő) A pozícionált magyar „értelmiség” hajlandó volt kiszolgálni ezeket a követelményeket. Csak kevesen voltak azok, akik az embertelen viszonyok közt és az üzött magyarság soraiban emberként, s igaz magyarként helyt tudtak állni. E kevesek közt volt, mint ahogyan a leírtak is bizonyítják, Tomán is, aki, a lehetőségekhez viszonyítva, mindig kiállt a délvidéki magyarság érdekeiért. Életének még az utolsó éveiben is harcolt a magyarság jobblétéért, például a minden hatalmat kiszolgáló Híd folyóirat megreformálásáért. (E folyóirat épp e szolgalelkűsége folytán volt képes a Kárpát-medence legidősebb magyar folyóirataként fennmaradni, és dicsekvően, a kommunistából átvedlett szoc-liberális Gyurcsány-kormánytól kitüntetését kiérdemelni). Tomán a magyarság problémáinak mindig a perifériáján járó Híd megújulását követelte, olyan szerkesztéspolitikát, amely a kisebbségi lét valódi gondját-baját tárja föl, és a megoldást is fölmutatja: a jugónosztalgia helyett az egyetemes magyarsághoz való kötődést, szem előtt tartva a couleur locale sajátosságait is. Mivel törekvése nem talált megértésre, ezért gondolatait, barátainak és a hasonló gondolkodású magyar értelmiségieknek sokszorosított körlevél által terjesztette, majd végül az Aracs folyóirat alapító tagja lett. Születésének 80-ik évfordulóján olyan értelmiségire emlékezünk, aki az embertelenségben ember, a magyarüzöttségben pedig magyar tudott maradni, még akkor is, ha származása révén ereiben nemcsak magyar vér folyt.